Анисава Милтенова (София, България)

„СКАЗАНИЕ ЗА СИВИЛА"

(Археографски бележки, текстологическо изследване, издание на текста)

„Сказание за Сивила" отдавна е привлякло вниманието на учените-слависти със своето интересно съдържание, в което са намерили отражение актуални идейно-политически и литературни тенденции в определен период от българската историческа действителност през Средновековието.

Проучвайки Панагюрския (Дринов) сборник със смесено съдържание от XVI в. (НБКМ, № 433), пръв М. Дринов[1] спира погледа си върху текста на Сказанието. След като анализира съдържанието на творбата, ученият го свързва с известната Солунска легенда, опитвайки се посредством паралели между двете произведения да хвърли нова светлина върху историята на текстовете и тяхната хронология. Според М. Дринов близостта между двата текста е доказателство, което подкрепя тезата за късния произход на Солунската легенда. Идейното и отчасти текстуалното сходство на произведенията дава основание на редица автори да търсят свидетелства за пряка връзка между тях — Ст. Гечев, Б. Ст. Ангелов, Е. Георгиев и др.[2] От друга гледна точка обръщат внимание на Сказанието големите руски учени Ф. И. Буслаев[3] и А. Н. Веселовски[4], които го разглеждат на фона на европейската литературна и фолклорна традиция, в духа на теорията за странствуващите сюжети. В съвременните проучвания върху българското Средновековие „Сказание за Сивила" се поставя между оригиналните произведения, възникнали по време на Втората българска държава (не по-рано от средата на XIII в.), в които намира израз патриотичният подем при утвърждаването на възобновената държавна традиция[5].

Трябва да се подчертае обаче, че творбата все още не е заела подобаващо място в обобщителните трудове по история на българската литера-

[1] М. Дринов. Новый церковно-славянский памятник с упоминанием о славянских первоучителях. — ЖМНП, 1885, ч. 238, с. 187; Съчинения. II, 1911, 344—345.

[2] St. A. Gecev, La Légende dite de Thessalonigue. Studia historico-philologica Serdicensia. I. Serdicae 1938, 135—164; Б. Ст. Ангелов. Солунска легенда. — В: Из старата българска, руска и сръбска литература. С., 1967, 56—58; Е. Георгиев. Литературата на Втората българска държава. С., 1967, с. 284, и др.

[3] Ф. И. Буслаев. Сравнительное изучение народного быта и поэзии. — Русский вестник, т. 104, 1873, 601—602.

[4] А. Н. Веселовский. Опыты по истории развития христианской легенды. — ЖМНП, 1875, ч. 178, 292—293; 1876, ч. 183, 251—255.

[5] Срв. Д. Ангелов. Общество и обществена мисъл в средновековна България (X—XIV в.). С., 1979, 275—277; В. Тъпкова-Заимова, А. Милтенова. „Пророчествата" във византийската и в старата българска книжнина (типологически паралели). — Старобългаристика, 1984, 3, 28—29.

тура. Липсва специално проучване върху историята на текста, ръкописната традиция и разпространението на произведението; не е изяснен произходът на Сказанието; редица моменти от съдържанието му са дискусионни или недостатъчно анализирани и т. н. Наскоро бяха намерени няколко нови преписа от творбата, които дават основание за по-пълно и по-задълбочено проучване на текста.

Настоящата работа включва текстологически анализ на „Сказание за Сивила" въз основа на известните до този момент преписи и установяване произхода на текста чрез сравнение с вероятния гръцки извор. Това ще хвърли светлина върху някои пунктове от съдържанието, взаимовръзката им с други произведения и с фолклора, както и ще даде възможност по-категорично да се очертаят идейните тенденции в творбата, да се изяснят нейните литературни особености и оттук — да се определи мястото ѝ в старобългарската книжовна традиция.

В приложение се помества критическо издание на текста от първа и втора редакция (по един основен препис, избран след анализ на ръкописната традиция, с разночетения по всички останали преписи), като паралелно на първата редакция се дава текст от гръцкия извор.

* * *

Първа стъпка към изучаването на произведението на съвременно научно равнище е издирването на всички запазени преписи и тяхната съпоставка. Както вече бе отбелязано, творбата бива въведена в научно обръщение от М. Дринов по преписа в Панагюрския сборник от XVI в., но текстът остава необнародван. По-късно Ив. Франко[6] и Е. Ф. Карски[7] съобщават за нови преписи от Сказанието. А. И. Яцимирски[8] изброява шест преписа от творбата — четири южнославянски и два руски, преобладаващата част от които не са публикувани[9]. През 1981 г. Д. Петканова[10] издаде превод на Сказанието на съвременен български език, съпроводен от научен коментар.

В процеса на работата си върху състава на сборниците със смесено съдържание от XV—XVII в.[11] попаднах на три нови преписа от творбата, два от които в описани ръкописи, но неизползувани в научната литература, и един неизвестен, в ръкопис без научно описание. Така че до този момент ръкописната традиция на произведението може да се сведе до следното:

1. Сб. № 52, ман. „Николац" — Югославия, от последната четвърт на XV в., ресавски правопис със сръбски езикови особености; л. 176б: (заглавието не се чете). Нач.: Дв҃дь ц҃рь пр҃рькь г҃нь имаше поть вели҃ю. ег҃а сѣше

---

[6] Ів. Франко. Із старих рукописів. — Житіе і слово, III, Львов, 1895, 141—142; Апокріфи і легенди з українських рукописів. І. Львов, 1896, 277—279.

[7] Е. Ф. Карский. Западнорусские сказания о Сивилле пророчице по рукописи XVI в.— Варшавские университетские известия, 1898, II (не ми е достъпно).

[8] А. И. Яцимирский. Библиографический обзор апокрифов в южнославянской и русской письменности. Петроград, 1921, 179—180.

[9] Публикувани са само преписите от сбирката на Ив. Франко и от сбирката на А. Петрушевич, ДБ — Лвов (вж. по-долу).

[10] Стара българска литература. I. Апокрифи. Съставителство и редакция Д. Петканова. С., 1981, 104—106, 364—366.

[11] А. Милтенова. Към характеристиката на българската литература през XV—XVII век (сборници със смесено съдържание). Канд. дисертация (машинопис). С., 1982, с. 114, 354—355.

прожаше сила его... Преписът не е използуван досега в научната литература. Сборникът е описан според каталожен принцип от Вл. Мошин[12].

2. Сб. № 740 от Държавния архив — Букурещ, първата половина на XVI в., среднобългарски правопис, молдавски произход; л. 99а: Слово w Снвнлѣ н w Двдѣ цр҃н. Нач.: Двдь цр҃ь прр҃кь гн҃ь нмѣше въ себѣ похwть велїж. егда сѣдѣше нхо҃дааше сила его нз него... Сборникът става известен от описанието на Б. Петричейку-Хъждеу[13], а по-късно А. Н. Веселовски [14] обръща внимание на преписа от разглежданата творба.

3. Сб. № 433 (Панагюрски), НБКМ — София, втората половина на XVI в., непоследователен двуюсов, двуеров правопис с български езикови особености; л. 61б: Сло w Снвнлѣ. Нач.: Двдь цр҃ь прр҃кь гн҃ь нмаше похоть велнкж в себѣ. н ега сѣдѣше. нсхожаше сила его. н подлагахж сж҃.. Сборникът е описан аналитично от Б. Цонев[15].

4. Сб. № 149, Национална библиотека — Виена, XVI в., непоследователен ресавски правопис с български езикови особености; л. 72а: Сло w Снвнлѣ. Нач.: Двь цр҃ь прр҃кь гн҃ь нмаше похо велн вь себѣ. ега сѣше нсхождашее сила нз него. н полага сь... Съвременно аналитично описание на сборника публикува Г. Биркфелнер[16].

5. Сб. № 138 от Държавната библиотека АН УССР — Лвов, първата половина на XVI в., двуюсов, двуеров правопис, южноруски произход; л. 171а: Слово w Снвнлѣ цр҃цн. Нач.: Двдь цр҃ь н прр҃кь гн҃ь нмѣаше похо велїа въ себѣ. н ега сѣдааше нсхожаше сила его н полагахж емоу съсж҃... Сборникът е описан от Ил. Свенцицки[17]. За преписа на Сказанието съобщава Яр. Гордински[18].

6. Сб. № 36 от Музея на украинското изкуство — Лвов, XVI в., двуюсов, двуеров правопис, южноруски произход; л. 189а: Слово w Снвнлѣ цр҃цн. Нач.: Двдь цр҃ь н прр҃кь гн҃ь нмаше похо велїа въ себѣ... Сборникът няма научно описание, а преписът не е известен в научната литература[19].

---

[12] Вл. Мошин. Ћирилски рукописи у манастиру Никољцу код Бијелог поља. — Историјски записи. Орган Историјског института НР Црне горе и Историјског друштва НР Црне горе. Кн. XVIII. Титоград, 1961, (XIV), 697—698.

[13] B. Petriceicu-Haşdeu. Cărţile poporane ale Românilor in secolul XVI. Bucureşti, 1879, 181—188.

[14] А. Н. Веселовский. Болгарские повести Букурещкого сборника. ЖМНП, 1884, кн. I, отд. 2, 76—90; Разыскания в области русских духовных стихов. — ЗИАН, т. X LV, СПб, 1883, 17—18.

[15] Б. Цонев. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Т. I. С., 1910, 442—449.

[16] G. Bircfellner. Glagolitische und kirillische Handschriften in Österreich. Wien, 1976, 214—220.

[17] І. С. Свенціцкий. Опис рукописі в Народного дому з колекції А. Петрушевича. Т. I. Львов, 1906, с. 219.

[18] Яр. Гординский. Записки НТШ, XIV, 1905, т. 67. Не ми е достъпно в нашите библиотеки.

[19] Имах възможност да се запозная с ръкописа през 1982 г. и да работя непосредствено с него. Въпреки всички усилия не получих снимки от „Сказание за Сивила“ и поради това не използувам пълния текст по този препис.

7. Сб. № 1309 от сбирката на М. П. Погодин, ГПБ — Ленинград, от първата половина на XVII в., руски правопис; л. 219а: Слово о Дв҃дѣ цр҃н и о Снвнле како зачахоуса. Нач.: Дв҃дъ цр҃ь пр҃рькъ гнь имѣаше похотѣнїе в себѣ. егда҃ седаше исхождаше нз него снла его . . . Сборникът е отбелязан в книгата на Кл. Иванова „Български, сръбски и молдовлахийски кирилски ръкописи в сбирката на М. П. Погодин", където е обърнато внимание и на разглежданото произведение[20].

8. Сб. № 326 (Аджарски) НБКМ — София, от XVII—XVIII в., неустановен едноеров, безюсов правопис, с новобългарски езикови особености (подбалкански диалект); л. 55а: Слово w Снвнлѣ еже҆ ѥ҆ прѣмоудра. Нач.: Дв҃дь цр҃ь пр҃рькь гнь имаше похоть велнкь вь себѣ. ег҃а҃ седеше исхожаше снла нз него . . . Сборникът е описан от Б. Цонев[21]. Датировката и езиково-правописната характеристика са приети според: „Български ръкописи от XI до XVII век, запазени в България (своден каталог)", т. 1, С., 1982, с. 222, № 612.

9. Сб. № 4760 от сбирката на Ив. Франко, Институт за литература — Киев, 1747—1755 г., руски правопис с украински езикови особености; л. 80а: Слово w Снвндлѣ пророчнцн и w Дв҃дѣ цар8. Нач.: Дв҃дъ цр҃ъ пророкъ господьнъ имѣяше похоть велнкѣ егда҃ сѣдяше исх҃одаше снлн его нз него . . . Сборникът е описан от Ив. Франко[22]. Преписът от Сказанието е публикуван от същия автор[23].

От направения археографски преглед личи, че „Сказание за Сивила" е получило разпространение както в южнославянски, български по произход ръкописи, така и в южноруски и руски сборници от XVI до XVIII в. Може да се предположи, че произведението е преминало в южноруската книжнина посредством молдавската ръкописна традиция, от която също има засвидетелствуван препис (сб. № 740 ДА — Букурещ).

Сказанието се помества в сборници със смесено съдържание и типичен апокрифно-повествователен състав, които са едно от най-характерните явления в българската литература от XV—XVII в.[24] Обкръжаващите го произведения най-често са вехтозаветни апокрифи — Слово за Адам и Ева, цикълът разкази за Аврам, цикълът за кръстното дърво, приписван на Григорий Богослов и преди всичко апокрифният цикъл за Давид и Соломон, към който обикновено се присъединява и Сказанието. Това е дало повод на някои изследователи също да присъединят творбата към апокрифите за библейския цар Давид[25]. Всъщност Сибилините пророчества тук вторично

---

[20] Кл. Иванова. Пос. съч. С., 1981, 477—478. Изказвам благодарност на авторката, която насочи вниманието ми към този препис още преди излизането на книгата от печат.

[21] Б. Цонев. Опис . . . Т. I, 1910, 315—320.

[22] Ів. Франко. Карпаторуська литература XVII—XVIII вікв. — Записки НТШ. Т. XXXVIII. Львов, 1900, 103—116.

[23] Ів. Франко. Із старих рукописів. — Житіе і слово, III, Львов, 1895, 141—142; Апокріфи і легенди з українських рукописів. I, Львов, 1896, 277—279.

[24] А. Милтенова. Към литературната история и типология на сборниците със смесено съдържание. — Старобългарска литература, 7, 1980, 22—36.

[25] Вж. А. И. Яцимирский. Библиографический обзор . . . , с. 179; Стара българска литература. I, 104—106.

са свързани с личността на Давид и не се отнасят към разказите за него. Както по дух, така и по своята художествена форма Сказанието се схожда най-много със заобикалящите го в състава на сборниците апокалипсиси, видения и предсказания. Така например най-ранният, известен досега препис от творбата в Николашкия сборник е включен сред редица есхатологични творби: Видение Исаево, Видение Павлово, Откровение Варухово, Апокалипсис на Йоан Богослов, Въпросите на Йоан Богослов към Аврам, житие на Василий Нови. Ръкописът съдържа най-ранния препис на Солунската легенда[26] и единствения засега известен препис на Сказание Исаево, ценна легендарно-летописна творба от XI в., в която намира отзвук въстанието на Петър Делян от 1040—1041 г.[27] Последните две съчинения подобно на „Сказание за Сивила" се открояват с ярко изразена патриотична тенденция, достигаща до месианизъм.

При съпоставителния анализ на деветте известни преписа от Сказанието се установява, че текстът на произведението се разпространява в *две редакции*. Първичната редакция е представена в шест от изброените преписи, а именно: сб. № 433 (Панагюрски), НБКМ — София (П); сб. № 149 НБ — Виена (В); сб. № 138 ДБ — Лвов (Лв); сб. № 36 МУИ — Лвов (Лв'); сб. № 1309 ГПБ — Ленинград (Л); сб. № 326 (Аджарски), НБКМ — София (А). Вторичната редакция е представена в останалите три преписа: сб. № 52 от ман. „Николац" (Н); сб. № 740 ДА — Букурещ (Б); сб. № 4760 от сбирката на Ив. Франко, ИЛ — Киев (Ф)[28].

Наличието на две редакции от творбата в запазените преписи се основава на редица доказателства от текстологически характер. Поради ограничения обем на настоящата работа ще бъдат изложени накратко най-съществените от тях.

Между текстовете от първата и втората група съществуват различия, които свидетелствуват за целенасочена преработка на съдържанието на произведението. В него най-общо могат да се обособят три композиционни части:

— експозиционна част за произхода на Сибила и на пророческата ѝ дарба;

— разговор между стоте съдии и Сибила, в който те я молят да им разтълкува пророческия сън за деветте слънца;

— пророческо тълкуване на Сибила, която свързва всяко едно от деветте слънца със съдбата на девет народа.

Тези основни моменти се запазват в двете групи преписи, но се различават в последователността и предаването на съдържащите се в тях подробности. Относително най-пълно текстуално съответствие в двете редакции има уводната част за произхода на Сибила, макар че и тук се установяват отделни промени — съкращаване на някои детайли и добавяне на нови. Така например във втората редакция липсва обстоятелството, че Сибила има гъши крака (**и имаше ноги яко и гъска**); добавено е, че в „горските" или „оугорските" земи тя „**въсхранн се и извчи книгѣ**"; има незначителни размествания на отделни думи и изрази и т. н.

Разговорът между стоте съдии и Сибила е предаден с известни съкращения във втората група преписи. В тази част на творбата най-много

[26] Б. Ст. Ангелов. Неиздаден препис на Солунската легенда. — Антени, бр. 4 (542), 28. I. 1981 г.

[27] А. Милтенова, М. Каймакамова. Неизвестно старобългарско летописно съчинение от XI век — Старобългаристика, VII, 1983, 4, 52—73.

[28] В коментара към превода на произведението Д. Петканова основателно отбелязва, че в Панагюрския и в Аджарския сборник се съдържа обширен вариант, а в сборника на Ив. Франко — съкратен вариант на творбата. Вж. Стара българска литература, I, с. 364.

изменения се наблюдават в характеристиката на деветте слънца от пророческия сън:

сб. № 433 (П)	*сб. № 52 (Н)*
а. сълце много зарѫ. имаше и тыхо сиѧѣше. сиѧѫщи красно зѣло wгрѣваше. свѣть.	а. сълце ѩсно тихо сіающе мало на то зрѣти.
в. сълце красно мльниѧ. свѣщѫ имѫщи.	в. сълце г помрьцающи свѣще скрываюци.
г. сълце кръваво. зрачно. тръщи помрацаше. пламень носѫщи. прѣчно зѣло.	г. сълце чрьнозрачно wколо мрачно.
д. сълце и то кръваво зрачно жегѫще зѣло. и посрѣ прѣстоль цръскы ѩви ѫ.	д. сълце wгнѣнозрачно.
е. сълце сине чрьвенѫ свѣщѫ. сиѧѫщы и громни страхь имѫщи.	е. сълце варно сиано сиано намь зрѣти то.
ѕ. сълце снѣжано сиѧѫщи. и драго бѣ намь того гладати.	ѕ. сълце снѣжане свѣще имоущи.
з. сълце варно кръваво страшно бѣше. намь того зрѣти.	з. сълце кръваво зрачно. на срѣде роу имоуще.
и. сълце wблачно имѫщи. въ срѣ рѫкѫ покриваѫщи мрь.	и. сълце тихо зарѧ имоуще ѩсно.
ѳ. сълце w высѣхь пострашно. wбрѫчь снь wколо чьрьнозрачно.	ѳ. w всі б по страшно. трепетно и стрѣшно.

От съпоставката се вижда, че в преписите от групата на Н подредбата на характеристиките е претърпяла съществени изменения — третата по ред от П е на второ място; осмата — на седмо; седмата — на пето; останалите са съкратени и максимално обобщени по аналогия една на друга, така че относителен паралел между Н и П има само в първата, шестата и деветата характеристика.

Тези промени не биха могли да се отдадат на дефектен протограф на тази група текстове, тъй като съответствуват на промените в третата част от съдържанието на Сказанието. Пророческото тълкование на Сибила в преписите от групата на Н е свързано със съдбата на същите девет народа, както и в първата група (на П), но с различна последователност и редица редакционни изменения:

I редакция	*II редакция*
1. българи	1. българи
2. ивери	2. гърци
3. гърци	3. фрьзи

4. евреи	4. аркади
5. фрѫзи	5. сарацини
6. сириани	6. сириани
7. аркади	7. евреи
8. сарацини	8. ивери
9. татари	9. татари

Характерна особеност на текстовете от втора редакция е стремежът към съкращаване на подробностите особено когато те се отнасят до исторически лица и събития, твърде отдалечени от времето на автора и поради това станали неразбираеми за него. Наред с това е налице желанието да се актуализира съдържанието на творбата, най-вече да се подчертае контрастната характеристика на българите и гърците. Съответно на характеристиката на слънцата, съдбата на гърците е поставена непосредствено след съдбата на българите, а казаното за иверите е изместено в края на тълкованието. Този откъс добре илюстрира подхода на неизвестния автор на втората редакция към текста:

сб. № 433 (П)

а. родь словѣне · рекше бльгаре добри · гостолюбивы. и смѣренн. истинни безлобивн. любѫщин чюжина. и крстианьство сї вѣрѫ. правѫщ бгоу прѣдадѫ парѣн всего свѣта.
в родь ѥ иверн кротьцн . . .

г. род. елинн рекше грьцн. дивнжщин црѫ. смѣшажще ѫ съ вьсѣмь жзнкомь. хвалнвн. льжлнвн свѣтелневьзносливн. златолюбцн по мѫздѣ сѣдеще. трѣщин вѣрѫ. своѫ смѫтѫть. и цртво боу прѣдадѫть. цркви любѫщин.

сб. № 52 (Н)

а. слнце то є рѡ бльгарскїн. добрїн гостолюбивін. правоу вѣрѳ и хртіан'ство боу прѣдадѳть.

в. слнце то соу грьцн · г вѣроу свою потающе съ всѣкнмь єзнкомь смѣшающе златолюбцн нь цртво боу прѣдадѳть.

Във втората редакция са направени съкращения, изменения и размествания и останалите пророчески тълкувания: съдбата на „фрѫзите“ е поставена на трето място, където е включен разказът за Константин Велики, основателя на Константинопол (отнесен в първата редакция към рода на „сирианите“); съдбата на „аркадите“ и „сирианите“ е сведена до една-две фрази с неясен смисъл; тълкованието за „сараците“ също е много съкратено, като е изпуснат разказът за цар Лъв („wца Кнрлла фнлософа“ и сина му Константин, поместен в първа редакция. Тенденцията към пропускане на отделните характеристики на народите е доведена до краен предел в преписа от сбирката на Ив. Франко (Ф), където българите, гърците, аркадите, сараците, сирианите и иверите са споменати само по име.

Първичността на първата група преписи спрямо втората се потвърждава от съпоставката на текста с гръцкия извор. Тук ще бъде отделено място на този въпрос и с оглед на извънредно важния, но непроучен досега проблем за произхода на Сказанието.

Без да се спирам на обширната литература върху Сибилините пророчества[29], ще припомня, че гръцкият текст на т. нар. Тибуртинска Сибила, който по съдържание се доближава най-много до разглежданата старобългарска творба, е открит от С. Меркати още през 1949 г.[30] Почти две десетилетия той остава недостъпен за изследователите, докато излиза от печат изчерпателното изследване на П. Александър „The Oracle of Baalbek. The Tiburtine Sibyl in Greek Dress"[31], комуто принадлежи заслугата за критическо издание на текста, съпроводено от прецизен научен коментар. Авторът установява, че архетипът на гръцкия текст е възникнал през VI—IX в. въз основа на една обработка на най-ранната Теодосиева Сибила (378—390) от 502—506 г. в Хелиополис-Баалбек (Phoenice Libanensis)[32]. В пророчеството се говори за съня на сто съдии за девет слънца, изтълкуван от Сибила като съдбата на девет последователни поколения (γενεαί) в историята на човечеството. В текста са намерили отражение исторически събития и реалии, съвременни на анонимния автор и са споменати редица владетели на Западната и Източната римска империя (Александър Велики (335—323 пр. н. е.), Ирод (40—4 пр. н. е.), Антиох I (280—261 пр. н. е.), Тиберий (14—37), Гай Калигула (37—41), Константин Велики (306—337), Валент (364—378), Валентиан (364—375), Теодосий I (378—395), Аркадий (395—408), Хонорий (395—423), Зенон (474—475), Анастасий I (491—518) и др.)[33]. Съчинението завършва с апокалиптична част, в която се говори за идването на Антихриста и второто пришествие.

При съпоставката на старобългарската творба в първа редакция с гръцкия текст се констатира, че при съставянето ѝ е бил използуван препис, близък до издадения от П. Александър. Паралели могат да се посочат както в композицията на творбата, в заемането на специфични характеристики и изразни средства, така и в буквални текстуални съответствия, които не оставят място за съмнение за пряката зависимост на старобългарския текст от гръцкия. Веднага възниква въпросът, дали „Сказание за Сивила" не представлява преработка на вече съществуващ старобългарски превод на гръцкото пророчество, или анонимният автор е компилирал своята творба непосредствено от гръцкия извор. На равнището на това първоначално проучване този въпрос остава открит. Въпреки че в старобългарската писмена традиция няма запазено преводно произведение, съответно на гръцкото, съществуват редица творби с текстуална близост до гръцката Тибуртинска Сибила — при внимателен анализ заемки от апокалиптичната ѝ част се откриват в интерполираната редакция на Откровението на Методий Патарски, Видение и Тълкувание Данилово (по препис в Драголовия сборник от XIII в.), Сказание Исаево и др.[34] Тъй като се касае не само за тематично

[29] Вж. E. Sackur. Sibyllinische Texte und Forschungen. Halle, 1898; repr. Turin, 1963 и приведената там библиография.

[30] S. G. Mercati. E'stato trovato il testo greco della Sibilla Tiburtina. — Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, IX, Brussels, 1949, 473—481. С. Меркати съобщава за два гръцки преписа: в Cod. Athos 1527 (Karakallou 14) от XII в. и в ръкопис от XIV в., неидентифициран.

[31] Dumbarton Oaks Studies, X, Washington, 1967.

[32] Пос. съч., 136—138.

[33] Пос. съч., с. 76.

[34] Въпросът се нуждае от отделно изследване. Вж. напр. Stock. Pseudo-Methodius und die Babylonische Sibylle. — Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher, 15, 1939, 29—57.

близки съчинения, но за произведения, носещи особеностите на един и същи жанр както във византийската, така и в старата българска книжнина, заимствуванията и трансформациите на мотиви са естествени и в гръцките, и в българските средновековни текстове.

Установяването на взаимоотношенията между старобългарското „Сказание за Сивила" и гръцкото пророчество дава възможност да се уточнят оригиналните части в текста на разглежданата творба.

Уводният момент от разказа за произхода на Сибила и нейната пророческа дарба няма паралел в известните досега преписи на гръцкия текст, нито в други писмено засвидетелствувани творби със сходен характер. Мотивите, които съдържа тази част от Сказанието, са привлекли вниманието още на Ф. И. Буслаев и на А. Н. Веселовски и са определени от тях като произхождащи от фолклора. Ф. И. Буслаев свързва легендата за жената-пророчица с гъши крака със сказанието за майката на Карл Велики и германския мит за Берта-гъшата лапа[35]. А. Н. Веселовски, подробно анализирайки паралелите между Сибила — Берта, подчертава близостта с друга легенда — за Савската царица, която подобно на Сибила пророчествува за рождението на Христос и за кръстното дърво, отразена в латинския текст на Сказанието за кръстното дърво. Според Веселовски на славянска почва е съществувало старинно народно вярване за Сибила-Самовила с гъши крака, с прототип мюсюлманско-еврейското Сказание за Соломон и Савската царица, което е контаминирано в старобългарското „Сказание за Сивила"[36]. При внимателното вглеждане в тази част на текста действително се откриват архаични митологични представи, които заслужават специално проучване на съвременно теоретично равнище. Достатъчно е да се споменат възможностите, които предоставя само един от митологичните мотиви — за световното яйце. Този мотив въплътява старинни космогонични представи и е в пряка връзка с култа към световната птица[37]. В старобългарската творба яйцето като символ на оплодотворителното начало е свързано със старозаветния образ на цар Давид и с легендата за неговата оплождаща сила. Анализът на уводната част на Сказанието от гледна точка на славянската митология може да доведе до неочаквани резултати още повече, че досега не е известен друг писмен средновековен паметник с подобно съдържание[38].

Сравнителното изследване на другите две основни части от старобългарската творба в първа редакция (разговорът между стоте съдии и Сибила и нейното пророческо тълкование) спрямо византийския извор показва, че анонимният автор майсторски е използувал фабулата на гръцкото Сибилино пророчество, за да създаде едно оригинално по съдържание и идейна насоченост произведение. Ако при разговора на съдиите със Сибила и характеристиката на слънцата смисълът на гръцкия текст е предаден относително близко до оригинала, с незначителни съкращения и размествания, то при Сибилиното тълкование на пророческия сън са направени съществени промени. Деветте хронологически последователни поколения (γενεαί)

---

[35] Ф. И. Буслаев. Пос. съч., 601—602.

[36] А. Н. Веселовский. Опыты. . . , ЖМНП, ч. 183, 1876, 251—255.

[37] Вж. В. Н. Топоров. К реконструкции мифа о мировом яйце (на материале русских сказок). — Ученые записки Тартуского Гос. у-та, вып. 198 (Труды по знаковым системам, т. III). Тарту, 1967, 81—99; М. И. Шаханович. Первобытная мифология и философия. Л., 1971, 146—150.

[38] Интересни резултати постига Л. Миков. За яйцето в българската народна космогония. — Български фолклор, VII, 1981, 2, 44—51. Изказвам благодарност на автора за консултацията му върху посочения текст.

са преосмислени от старобългарския автор в девет народа — българи, ивери, гърци, евреи, фръзи, сириани, аркади, сарацини, татари. Първите три от тях — българите, иверите и гърците — заместват първите три поколения от гръцкия текст, характеристиката на които е в духа на библейската митология: ὁ μὲν πρῶτος ἥλιος πρώτη γενεά ἐστιν· ἄνθρωποι ἄκακοι, πολυχρόνιοι, ἐλεύθεροι, ἀληθεῖς, πραεῖς, ἐπιεικεῖς, ἀγαπῶντες ἀλήθειαν. ὁ δεύτερος ἥλιος δευτέρα γενεά ἐστιν, καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποί, ἀληθινοί πραεῖς, φιλόξενοι, ἄκακοι, ἀγαπῶντες τῶν ἐλευθέρων τὸ γένος. ὁ τρίτος ἥλιος τρίτη γενεά ἐστιν. ἀναστήσεται βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, γενήσονται πόλεμοι, πλὴν φιλόξενοι καὶ ἐλεήμονες ἔσονται ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει (Мт. 24:7; Мк 13:8; Лк 21:10).

В старобългарския текст се казва, че българите „вѣрж правѫж бгоу прѣдадж парѣн всего свѣта“, докато гърците „цр҃тво бгоу прѣдадѫть цр҃квн любѫщн“. Този откъс няма паралел в гръцкия извор и многократно е цитиран и разискван във връзка със Солунската легенда — както е известно, именно на основание на това място някои изследователи смятат, че Солунската легенда заема от Сказанието или обратно[39]. В т. нар. Разумник-указ, датиран от повечето специалисти XII—XIII в.[40], по твърде сходен начин се говори за същите народи: „Се ѥ҆нтѣ братїѥ на свѣтѣ сѣть .г. цр҃ѥ. ѩкоже ѥ҆ на нб҃ѣ стаа тронца. а. цр҃тво грьчько .в. цр҃тво бльгарско .г. цр҃тво нѣмско. вь грьчско wц҃ь. вь нѣмско сн҃ь. вь бльгарско цр҃тво стын дх҃ь. грьцн цр҃тво бѫ прѣдадѫть. а бльгаре хр҃тїаньство прѣдадѫть. н нѣмце хр҃тїанство и тїѥ прѣдадѫть“[41]. Без съмнение „Сказание за Сивила“, Солунската легенда и Разумника в посочената редакция отразяват някакъв *общ* източник, преработен от старобългарските книжовници съответно на патриотичната тенденция, вложена в произведенията. Текстологическото проучване на сродни по жанр гръцки текстове показва, че най-вероятно това е една от гръцките редакции на Откровението на Методий Патарски, известно в няколко славянски превода и преработки, придобило широка популярност в средновековната славянска книжнина[42]. В текста на първия славянски превод, извършен още през X в.[43], който съответствува на пър-

---

[39] М. Дринов. Пос. съч., с. 345; Б. Ст. Ангелов. Солунска легенда, 56—58. Текстът гласи: Те бо, рече гь, православнѣ вѣрѣ и христианство богѣ прѣдадѣть.

[40] Вж. R. Pope. Bulgaria: the Third Christian Kingdom in the Razumnik-Ukaz. — Slavia 1964, 2, p. 146 сл. и посочената там библиография. За нови преписи от творбата и класификацията ѝ по редакции в: А. Милтенова. Към характеристиката. . ., 95—99.

[41] Цитирам по сб. № 11, XV в., ДБ — Одеса, най-ранен препис от I редакция.

[42] В. М. Истрин. Откровение Мефодия Патарского и апокрифическия Видения Даниила. М., 1897; в последно време интересът към паметника значително нарасна: вж. критическото издание на гръцките редакции Die Apokalypse des Pseudo-Methodius. Hrsg. A. Lolos. Meisenheim am Glan, 1976; Idem. Die dritte und vierte Redaktion des Pseudo-Methodius. Meisenheim am Glan, 1978; М. В. Кривов. Откровение Псевдо-Мефодия Патарского как отражение народных взглядов на арабское нашествие. — Византийский временник, 44, 1983, 215—221 и посочената там библиография.

[43] В. М. Истрин. Пос. съч., с. 155, 237—238; както е известно, Откровението е използувано от летописеца Нестор при статията му за 1096 г.

вата гръцка редакция, се казва следното за края на гръцкото царство при господството на Антихриста:

καὶ ἐπὰν φανῇ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἀναβήσεται ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἄνω εἰς Γολγοφᾶ, ἔνθα ἐπάγην τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, εἰς τὸν τόπον, ὅπου προσηλώθη ὁ χύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν καὶ τὸν ἐκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε θάνατον. καὶ ἀρεῖ ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων τὸ στέμμα αὐτοῦ καὶ ἐπιθήσει αὐτὸ ἐν τῷ σταυρῷ καὶ ἐκπετάσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παραδώσει τήν βασιλείαν αὐτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρί· καὶ ἀναληφθήσεται ὁ σταυρός εἰς τὸν οὐρανὸν ἅμα τῷ στέμματι τοῦ βασιλέως.

Н ѥ҃га ѩвитсѧ сн҃ь пагоубныи вьзнд҃еть ц҃рь грьчьскы на Голгофоу ндѣже подроужено бѣ дрѣво крьста и на томь мѣстѣ ндѣже пригвожень бѣ г҃ь б҃ь нашь прие с҃мрть волноую за ны, сьнѣмь вѣнць свои с главы своее вьзложитъ на кр҃тъ и вьздвигнеть роуцѣ свои на н҃бо и прѣдасть ц҃рство хр҃тианьско боу и wщю. и вьзнд҃еть кр҃тъ съ вѣнцемь на н҃бо[44].

В същото летописно-пророческо съчинение е разгърнат мотивът за последователното съществуване на „царства“ в световната история (καταναοήσατε τῶν κυκλοχώρων τῶν βασιλέων), познат и в други византийски пророчески текстове[45] и намерил своеобразно отражение в разглежданите творби. Допълнителна светлина върху откъса за „предаване правата вяра богу“ би хвърлило едно бъдещо сравнително проучване на пророчествата във византийската и старата българска книжнина, каквото все още липсва в научната литература.

Привлича вниманието характеристиката на иверите, поставена на второ място в първата редакция на Сказанието. Тълкуването на това място би могло да бъде датиращ и отчасти локализиращ белег за съставянето на първоначалния текст, извършено в историческа обстановка и в област, в която са еднакво актуални отрицателното отношение към гърците и положителното отношение към иверите. Неслучайно във втората редакция на произведението този момент губи значение и даже бива недостатъчно разбран от по-късния книжовник, който го измества на предпоследно място. Без съмнение под „ивери“ тук трябва да се разбират „грузинци“, въпреки установената многозначност на термина в средновековните текстове[46]. В полза на това тълкуване е и казаното за „иверите“ в Разумника-указ, което е близко до текста на Сказанието. Най-ранната епоха, към която насочват подобни идейни тенденции, е периодът на византийското владичество и по-точно краят на XI в., когато през 1083 г. бива основан Петрицонският (Бачковски) грузински манастир. Траен интерес към „иверите“ в българските земи е възможен и по-късно, през XII—XIII в., благодарение активната дейност на Атонския иверски манастир[47]. Въпросът се нуждае от

[44] В. М. Истрин. Пос. съч., 45—46, 99, 212.

[45] За развитието на този мотив вж. C. Trieber. Die Idee der vier Weltreiche. — Hermes, 27, 1892, 321—344.

[46] Срв. мненията, изказани в: Типик Григория Пакуриана. Введение, перевод и комментарий В. А. Арутюновой-Фиданян. Ереван, 1978, 124—139.

[47] Ελ. Γρ. Ταρείνος. Ἡ περὶ τὸ Μελένικον τῆς Μακεδονίας ἱστικὴ μονὴ Ροζινοῦ.— Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, Θεσσαλονίκε, 1912, Βδ. Υ. р. 94, където е отбелязано, че през XIII в. Роженският манастир е станал метох на Атонския Иверон. Също: В. Пандурски

допълнително проучване и от издирване на неизползувани данни в областта на историята и литературата.

Казаното за евреите от първата редакция на Сказанието следва пророчеството за раждането на Христос и разпространението на християнската вяра от гръцкия извор, включително разговора между Сибила и „еврейските архиереи" (οἱ ἱερεῖς τῶν Ἑβραίων). Тук специално трябва да се отбележи една съществена добавка в старобългарския текст — за произхода и предназначението на кръстното дърво, която има паралел в преводно-компилативната Повест за кръстното дърво, приписвана на Григорий Богослов[48]. Предполага се, че първата редакция на Повестта е възникнала още през X в., тъй като е използувана от поп Йеремия в неговата Повест за кръстното дърво[49]. Ако преплитането на мотиви в двете произведения не е съществувало на гръцка почва, в непознати днес преписи, то може да се допусне, че анонимният автор на „Сказание за Сивила" е познавал текста на Повестта, приписвана на Григорий Богослов, като е вплел на подходящо място в текста пророчеството за кръстното дърво.

Несъмнен интерес представя казаното за сарацините в първата редакция на старобългарската творба, което би трябвало да отговаря на предпоследното поколение от гръцкия извор, но съответствие липсва. Тук се разказва за византийския цар Лъв, „баща на Кирил Философ" и за неговия син Лъв-Константин, роден от „жена-кучка". Сибила предрича земетръси, глад и големи битки в тия времена. Очевидно в този откъс има контаминация на различни исторически събития от разни епохи. Може да се допусне, че цар Лъв и неговият син Лъв-Константин могат да се идентифицират с Лъв III Исавър (717—741)[50] и неговия син Константин Копроним (741—775), по време на които се разгръща борбата между иконоборство и иконопочитание. През 717—718 г. арабите с голяма флота и войска обсаждат византийската столица и по-късно неведнъж представляват опасност за империята, така че свързването на сарацините (т. е. арабите) с тази епоха е напълно оправдано. От друга страна, се споменава, че сарацините ще владеят Йерусалим 300 години — както е известно, арабите завзимат града през 636 и го владеят до 868 г. Към IX в. насочва и името на Кирил Философ и неговия баща Лъв (тук император Лъв), което безспорно е добавено от старобългарския автор. Независимо от неяснотата на текста, съдържащите се в него легендарно-летописни сведения показват широката осведоменост на анонимния съставител.

На последно място в пророчеството в първа и във втора редакция е поместена характеристиката на татарите. Именно въз основа на нея произведението се датира от изследователите в рамките на XIII в., когато татарите достигат върха на своето надмощие в Азия и Европа и непосредствено заплашват българската държава. Наименованието „татари", произхождащо от τάρταρος (пъкъл, ад), се среща в есхатологически съчинения,

---

Църковни старини в Мелник, Роженския манастир и Сандански. — Духовна култура, 1964 (44), 4, с. 18; Th. Vlachos. Die Geschichte der byzantinischen Stadt Melenikon, Thessalonike, 1969, p. 78.

[48] А. Милтенова. Текстологически наблюдения върху два апокрифа (апокрифен цикъл за кръстното дърво, приписван на Григорий Богослов, и апокрифа за Адам и Ева). — Старобългарска литература, 11, 1982, 35—55.

[49] М. Соколов. Материалы и заметки по старинной славянской литературе. М., 1888, с. 149, 155—158.

[50] Вж. съображенията на W. Bousset. Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des Neuen Testaments und der Alten Kirche. Ein Beitrag zur Auslegung der Apokalypse. Göttingen, 1895, p. 31, който идентифицира царят-победител от Видение Данилово в гръцката ръкописна традиция с Лъв III Исавър.

познати по преписи от същата епоха, както в гръцката, така и в славянската ръкописна традиция: срв. напр. Видение Данилово (и поразить измалты ефиопы фрогги татаре и всакъ родъ — гр. καὶ πατάξει τοὺς Ἰσμαηλίτας Αἰθίοπας Φράγκους Τατάρους καὶ πᾶσαν αὐτῶν γενεᾶν)[51]; Откровението на Методий Патарски — втори превод от XIII—XIV в. (ѡ затворенїи тартаро — гр. περὶ τῶν κατακεκλεισμένων ἐν ταρτάρῳ)[52]; Пандехово пророческо сказание от 1259 г. (Тар'та рѣка есть велиа. премогу граду томогу. име ей нарицеть се Тар'та. тѣмь же халдѣисци езыци нарицють се тар'тарие. два мьча и вторымь изидоуть на землю. двацѣ бо имь изити на землю гнѣвомъ)[53] и др. В гръцкия извор на „Сказание за Сивила" деветото, последно поколение е характеризирано като ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ταρταροειδής, но с него се свързва идването на Антихриста, краят на света и второто пришествие. В този случай старобългарският автор отново е вложил актуални за епохата си тенденции, като е преосмислил гръцкия текст според съвременните му исторически събития. Що се отнася до „човека с името на архангел Михаил", който ще погуби татарите (и погибѫт ѡ человка именѥ архглове Михаиль), най-вероятно тук намира отражение легендата за последния цар Михаил, която преминава от византийската пророческа книжнина в редица старобългарски преводни и оригинални творби — Откровението на Методий Патарски (интерполирана редакция), Тълкувание Данилово, Сказание Исаево и др.[54]

В заключение трябва да се изтъкне, че „Сказание за Сивила" представя едно от най-характерните произведения, които възникват и се разпространяват в българската книжнина през XIII в. По своите жанрови особености Сказанието се отнася към легендарно-летописните творби под формата на „пророчества", чиято книжовна традиция се формира още през X в. и се разгръща по време на византийското владичество (1018—1186). При възобновяването на българската държава при Асеновци, както и покъсно, при възстановяването на българската патриаршия през 1235 г., се създават условия за пораждане на богата литература с народностно-патриотична насоченост, която в апокрифите достига до месианизъм. Тази тенденция намира ярък израз в „Сказание за Сивила." Творбата, в която майсторски са съчетани писмени апокрифни извори и фолклорни мотиви, свързани със старинни митологични представи, вероятно се съставя и се разпространява сред низшето духовенство, близко до народните среди. Анонимният старобългарски автор не следва буквално гръцкия извор или неговия превод, а го използува като модел, в който влага оригинално съдържание и актуални идеи. Прави впечатление както дарбата на книжовника да подчини цялостната структура на творбата на определени обществено-политически тенденции, така и неговият специфичен исторически поглед, в който органически се вплитат народно-легендарни и библейско-апокалип-

[51] В. М. Истрин. Откровение Мефодия Патарского. . . , с. 280.

[52] Пос. съч., с. 174.

[53] П. С. Срећковић. Зборник попа Драгоља. Садржина и пророштва. — Споменик Српске краљевске академије, V, 1890, с. 15; Г. С. Радойчич. Пандехово сказание 1259 г. (О Византии, татарах, куманах, венграх, сербах, болгарах). — ТОДРЛ, XVI. М. — Л., 1960, с. 164; срв. още G. Moravsčik. Byzantinoturcica. Berlin, 1958, I, 102—108; II, p. 301.

[54] A. A. Vasiliev. The Emperor Michael III in Apocryphal Literature. — Byzantina Metabyzantina, I, 1946, 237—248.

тични мотиви наред с действителни исторически събития, какъвто е например разказът за татарите.

Настоящата работа има характер на първоначално проучване и поради това редица въпроси бяха само поставени, без да има възможност да бъдат анализирани изчерпателно, а други — изобщо не можаха да намерят място в изследването. Не трябва да се подценява хипотетичната възможност разглежданият текст в първа редакция да има по-стар архетип, възникнал като преводно произведение още през XI—XII в., следи от който могат да се открият в многопластовата тъкан на творбата. Чрез съществуването на такъв архетип могат да намерят обяснение някои паралели на „Сказание за Сивила“ със съчинения от епохата на византийското владичество — например с Българската апокрифна летопис. В този смисъл издирването на нови преписи от Сказанието трябва да продължи, тъй като не е изключено те да съдържат неизвестни данни за историята на текста и оттук — по-категорично да се уточни датировката и локализацията на произведението.

ПРИЛОЖЕНИЕ

За издание на текста от първа редакция е избран като основен преписът в Панагюрския сб. № 433 (П) от XVI в., а от втора — преписът в сб. № 52 от манастира „Николяц“ (Н), XV в., които съдържат най-пълен и правилен текст в сравнение с останалите, почти нямат механични грешки и повреди. В изданието не е включен преписът от първа редакция в сб. № 36 МУИ — Лвов, XVI в., тъй като не притежавам пълен текст от него.

Текстът се предава с максимална близост до оригинала, без да се въвежда съвременна пунктуация. Грешките на преписвача не се поправят, а се отбелязват със (sic). Надредните букви се свалят в реда, оградени с кръгли скоби ( ); титлите и съкращенията не се развързват; с ъглести скоби ⟨ ⟩ се означават пропуските, които са възстановени по най-близкия текстуално препис; с квадратни скоби [ ] — неразчетените места от текста. Със звездички се отбелязват приблизителните начало и край на паралелите с гръцкия текст.

Условни обозначения в разночетенията:

П — сб. № 433 (Панагюрски), НБКМ — София, XVI в.
В — сб. № 149 НБ — Виена, XVI в.
Лв — сб. № 138 ДБ — Лвов, XVI в.
Л — сб. № 1309 ГПБ — Ленинград, XVII в.
А — сб. № 326 НБКМ — София, XVII—XVIII в.
Н — сб. № 52 ман. „Николяц“, XV в.
Б — сб. № 740 ДА — Букурещ, XVI в.
Ф — сб. № 4760 ИЛ — Киев, 1747—1755 г.

Първа редакция

СЛОВО Ѡ СНВНАѢ[1]

ДВ҃ДЬ ЦР҃Ь[2] пр(о)рКЬ ГН҃Ь НМАШЕ ПОХОТЬ[3] ВЕЛНКѦ[4] В СЕБѢ. Н[5] ЕГ(Д)А[6] СѢДѢШЕ. НСХОЖ(Д)АШЕ[7] СНЛА ЕГО.[8] Н ПОДЛАГАХѫ[9] СѪ(Д) Н[10] ГРѪДѢШЕ.[11] СНЛА ЕГО ВЬ СѪДЬ.[12] Н ВЬ Д҃НЬ[13] ЄДННЬ[14] РАБЬ ЕГО ѠТРЬ ЗЕЛЇЕМЬ. Н ПОВРЬЖЕ.[15] Н ВЬЗЕТЬ[16] ЕГО ГѪСКА НЗѢДЕ.[17] Н СТВОРН[18] ѢНЦА Н[19] НЗВЄ(Д) ДѢТЄ[20] ЖЕНЬСКЫ ПОЛЬ НЗЬ[21] ѢНЦА ТОГО.[22] Н[23] НМАШЕ НОГН. ѢКО Н[24] ГѪСКА. Н[25] ВЬ ТАННѢ ПОВѢДАШѪ.[26] Д҃ВДОѰ[27] Ц҃РЮ Д҃ВДЬ ЖЄ[28] Ц҃РЬ.[29] РАЗОѰМѢ КАКО[30] СѪ[31] Н(С)[32] СТВОРНЛО[33] Н Р(Ч)Є[34] ЗАНЕСТН[35] Ѫ. ВЬ МѢСТА ГОРЬСКАѢ.[36] Н[37] НАРЕКОШѪ НМЄ ЄН МАРНѦ. ПОНЕЖЕ[38] БѢ[39] ЛѢПО.[40] ВЕЛНКОЛѢПА.[41] Н[42] МѪДРА.[43] ПАРѢН[44] ВСЕГО СВѢТА.[45] Н[46] Ѳ(Т)ГО[47] РА(Д) ПРОЗВА[48] СѦ[49] СНВНЛА МѪДРѢШНѦ[50] Ц҃РѢ.[51] Н[52] ПРѢЖТЬ[53] ВСѪ[54] ЗЕМѪ[55]

1: Лв+ЦРЦН л ДВДѢ Ц҃РН Н Ѡ СНВНЛЄ КАКО ЗАЧАХѰ СѦ А+ ЄЖЄ Ѥ ПРѢМѰДРА 2: Лв+н 3: Л похотѣнїе 4: В велн Лв велїа Л велїе 5: В Л А липсва 6: егда(ж) 7—8: Л нз него сила его 8: В А нз него 9: Лв полагаахѫ 10—11: Лв нсхож(д)аше 10—12: Л липсва 13—14: Лв Л А еднь дь 15: Лв Л+на земла А+вьнь 16: А липсва 16—17: А нзеде его гѣска 17: В Лв н+18: А+се 19: Лв липсва 20: Лв нз него + Л гоусына+ А липсва 21—22: Лв липсва Л нз того ѣнца 23: А липсва 24: Лв А липсва 25: А липсва 26: Лв повелѣша Л рече 27: Лв липсва 28: Л бо 29: Л липсва 30: Лв+ то А+сь 31: Л А липсва 32: Лв липсва 33: Л А сотворнло(с) 34: Лв Л повелѣ 35: В А занесте 36: В горкаа Лв оугорьскаа Л горы нѣкіѧ 37: Л липсва 38: Лв занеже 39: Л бо (sic) 40: Лв Л липсва А лепа 41: В А велнко Л велнка н лѣпа 42: Лв Л + много А нь 43: Лв прѣм(д)ра Л м(д)рена 44: Л н па(ч) 44—45: Лв липсва А вьсакого чака 46: Лв Л липсва 47: В Лв Л А того 48—49: Лв нарече сѧ А прозваше ю 49: Л липсва 50: Лв прѣмоу(д)рѣн 51: Лв црен Л бо всн(х) црѣн А црца 52—53: А прѣ(д) (sic) 54—55: В вьсе земли

горьскнѫ[56]<ц҃р(с)твова[57] и пророчѣше[58] ѡ х(с)ѣ іако(ж)[59] р(ч)е гь[60] дв(д)ѹ· ѡ плода чрѣва твоего посаж(д)аю[61]>на пр҃столѣ твоемь.[62] сматрѣше[63] бо[64] все пр(о)р(о)ческнѫ рѣчи. великo[65] бо[66] надѣяше(с) іако[67] ѡ неѫ[68] родитн(с)ѫ хощеть[69] х҃с.[70] и[71] храньѣ(ш)е[72] дв(с)тво свое. *дондеже видѣхѫ[73] .р҃.[74] сѧдиѫ единь[75] сынь.[76] тог(д)а снѣыла[77] разѹмѣ[78] іако нѣ(с) то.[79] ѡ[80] не(м)[81] же[82] надѣяше(с)ѫ. и рекоша к нен сѫдиѫ[83] исповѣдѹем[84] ты гж(д)е[85] сынь еже[86] видѣхомь. пр(о)рцн[87] намь[88] и р(ч)е к нимь снѣнла. рьцѣте ви[89] противѫ[90] что сте видѣли. тѣмь[91] р(ч)емь да прораѕѹмѣемь. ѡ(т)вѣщашѫ[92] .р. сѫдиѫ. и рѣшѫ ен.[93] видѣхомь гж(д)е нша[94] сынь.[95]

56: Лв оугръскоѫ 57—61: пропуск в П възстановен според В 57: Лв Л+въ рнмѣ 58: Лв пр(о)рчьствоваше 59: Лв тако бо Л ꙗ(к) бг҃ь 60: Л липсва 62: В А твоего 63: Лв н+ 64: В его Лв А липсва 65: Л ве(л)мї 66: Лв А липсва 67: [Лв+хощеть 68: Л+хоще(т) 69—70: А х҃с хощеть 71: А понеже 72: Л сохранаше 73: В А видѣ 74: Л сто 75: В .а҃. 75—76: А липсва 77—78: Лв Л разѫмѣ снѣнла 79: Лв таа 81: Лв нен 80—82: Л его(ж) 83: А .р҃.+ 84: А повѣдѣем 85: Лв+ц҃рце 86: Лв его(ж) 87: А н+88: Лв+сонь 89: Л липсва 90: Лв пр҃еж(д)е Л пра(в)дѣ 91: Лв Л н+92: Л н+ 93: Лв Л А липсва 94: Лв ц҃рце

Παραγενομένης τῆς Σιβύλλης ἐν τῇ Ῥώμῃ ὑπήντησεν αὐτῇ πᾶσα ἡ πόλις ἀπὸ μεγάλου ἕως μικροῦ. *οἱ δὲ ἑκατὸν κριταὶ ὑπήντησαν αὐτῇ λέγοντες· ἡ σοφία καί ἡ σύνεσις τῆς βασιλείας σου μεγάλη ἐστίν. νῦν διασαφήνισον τὸ ὅραμα ὃ εἶδαμεν σήμερον [οἱ ἑκατόν κριταί]· καὶ οὐ δυνάμεθα διασαφηνίσαι αὐτὸ καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα γνωρίσαι. ἀποκριθεῖσα δέ ἡ Σίβυλλα ἔφη αὐτοῖς· ᾽ἀπέλθωμεν ἐν τῷ Καπετωλίῳ τῆς μεγάλης πόλεως Ῥώμης· καί γενηθήτω τό τριβουνάλιον.᾽καί ἐγένετο καθώς συνέταξεν αὐτοῖς. καί ἔφη πρὸς αὐτούς· ᾽ἀπαγγείλατέ μοι τὸ ὅραμα ὃ εἴδατε, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ διασαφηνίσω ὑμῖν.᾽ καὶ καθίσασα ἡ Σίβυλλα ἐν τῷ Καπετωλίῳ ἔσωθεν τῶν ἐλαιῶν ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγουσα· ᾽ τί εἴδατε ἀπαγγείλατέ μοι.᾽καὶ ἀποκριθέντες οἱ ἑκατὸν κριταὶ λέγουσι πρὸς αὐτήν· ᾽εἴδαμεν

вь[96] сьн дн҃ь.[97] вндѣхомь.[98] .ф҃. слн҃ець снѧжщнн[99] на свѣтѣ w(т)вѣща[100] самовнлаа[101] н[102] ρ(ч)е[103] скажате (sic) мн како.[104] вндѣсте[105] .ф҃.[106] слн҃ець.[107] н ρѣшѫ к неи[108] .ρ҃. сѫдн҃ѫ.[109] а҃[110] слн҃це много зарѫ. нмаше н тыхо снѧѣше.[111] снѧжщнн[112] красно зѣло[113] wгрѣваше.[114] свѣть. в҃[115] слн҃це красно[116] мальнѧа.[117] свѣщѫ нмѫщнн.[118] г҃. слн҃це крьваво. зрачно.[119] трнцнн[120] помрацаше.[121] пламень[122] носѫщнн.[123] прѣч(д)но[124] зѣло. д҃. слн҃це н то крьвавозрачно жегѫще[125] зѣло. н[126] посрѣ(д) прѣстолъ цр҃ьскы[127] нвн(с)ѫ.[128] є҃. слн҃це снне чрьвенѫ[129] свѣщѫ. снѧжщы[130] н громнн[131] страхъ[132] нмѫщнн. ѕ҃. слн҃це снѣжано

96—97: Л дне(с) А въ сїю ноць 95—98: Лв липсва 99: Л зрацїї 100: А ρ(ч)е 101: В Лв А снѣнлаа 102—103: А липсва 104—105: Лв каковы сѫ(т) таа слн҃ца 105: В А е(с)те вндѣлн 106—107: А липсва 108: Лв не(м) (sic) 100—109: Л липсва 110: Л единно 111: Л снѧющїй(м) 112: Лв н+ 112—113: Л н красно снае(т) 114: Лв н+ Л огрѣвающїй 115: Лв второе 116: В+свѣщѫ Лв+ѩко 117: В мальн (sic) Лв+н Л+ѩко А липсва 118: А+тнхw хѳбаво 119: Л ра(з)лнчно 120: Л трн (sic) 121: Л поме(ρ)цающн А помрачаше(с) 122: Л пламенї 123: Л сощнн 124: Лв прѣчюдень Л нзь (sic) чюдна А прѣчюднн 125: Л н+ А нь зжегѫщн 126: Лв А липсва 127: А липсва 128: Лв нмѫщн А+оу цркве 129: Л черномѫ А н+ 130: Лв сїающѫ нмѫщн 131—132: Л гро(м) н стра(х) 132: Лв гла(с)

ὅτι ἐννέα ἥλιοι ἔλαμψαν ἐπὶ τὴν γῆν. ʾκαὶ ἀποκριθεῖσα ἡ Σίβυλλα ἔφη αὐτοῖς· ʿοἱ ἐννέα ἥλιοι ἐννέα γενεαί εἰσιν.ʾ λέγουσι πρός αὐτήν· ʿοὕτως δεῖ γενέσθαι, κυρία ἡμῶν, πάντα ὅσα εἴδαμεν ἐν τῷ ὁράματι ἀπαγγελῶμέν σοι.ʾ καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ Σίβυλλα εἶπεν. ʿοὕτως δεῖ γενέσθαι.ʾκαὶ λέγουσιν αὐτῇ οἱ κριταί· ʿὡς εἴδαμεν τό ὅραμα, οὕτως καὶ ἀπαγγελῶμέν σοι.ʾ λέγει αὐτοῖς ἡ Σίβυλλα· ʿπῶς γάρ εἴδατε;ʾ λέγουσιν αὐτῇ ἐκεῖνοι· ʿεἴδαμεν οὕτως· ὅτι ὁ πρῶτος ἥλιος πολυποίκιλος, ἀκτινολαμπής, φωτεινότατος, παμμεγέθης, λαμπρός σφόδρα. ὁ δεύτερος ἥλιος ὑπέρλαμπρος, παμμεγέθης, πολυποίκλος, ἀκτινολαμπής. ὁ τρίτος ἥλιος αἱματοειδής, ταρταροειδής, παμμεγέθης, πῦρ φλέγον. ὁ τέταρτος ἥλιος αἱματοειδής, ταρταροειδής, ὁ πέμπτος ἥλιος αἱματοειδής, φωτεινότατος, ἀπαστράπτων ὡς ἐν βροντῇ ὑετοῦ. ὁ ἕκτος ἥλιος ὁμιχ-

снѧжщнн. н[133] дрго[134] бѣ намь того[135] гладатн.[136] з҃. сл҃це варно[137] крьвавѡ[138] страшно[139] бѣше.[140] намь[141] того[142] зрѣтн.[143] н҃. сл҃це wблачно нмажщнн.[144] вь ср҃ѣ(д)[145] рѫкѫ[146] покрїваѫщнн[147] мнрь. ф҃. сл҃це w҃[148] вьсѣхь[149] пострашно.[150] wбрѫчь снньі[151] wколо чьрьнозрачно. w(т)вѣща к[152] нямь[153] снвнла р(ч)є. ф҃. сл҃це[154] .ф҃.[155] ро(д)вь ѥ(с).[156*] а҃[157] родь словѣне рекше.[158] бльгаре добрн.[159] гостолюбнвы.[160] н смѣренн. нстнннн[161] безлобнвн. любѫщнн чюж(д)нна. н кр(с)тнаньство[162] сї[163] вѣрѫ.[164] правѫ[165] бгу[166] прѣдадѫ(т). парѣн[167] всего[168] свѣта.[169*] в҃ родь ѥ(с)[170] нверн кротьцн.[171] чюж(д)нна любѫщнн. незлобнвн любезннвн.[172] попа[173] почнтаѫще. w[174] бзѣ распнтоуѫще.[175*] г҃

133: Лв Л липсва 134: Л вецѣнно 135: Л на того 136: Л сма(т)рающн(м) 137—138: Лв кръвавѡ варно 139: Лв н+ Л странно 140—141: Л на(м) баше 142: В w+ Л на то 143: Лв гладатн 144—146: Лв посрѣ(д) рѫкѫ нмѫщн 145: Л посредн А вѣдѣ (sic) 147 А покрнваше 149: В+[во] 150: А+нмаше 151: Лв+нмѫщн 152: В А липсва 153: А н(м) 148—154: Л липсва 154: Лв+ѥ(с) 155: Л дева(т) 156: В Лв липсва 157: Л+первы 158: Л наре(к)шн 160: гостолюбны 161: В А липсва 162: В А хр(с)тїанн 163: В свѣ А свѣть 164: В вѣрн 165: В А липсва 163—166: Лв бѫ съ вѣрою 167—169: Лв липсва 168: А вьсако(г) 159—169: Л липсва 170: Лв Л А липсва 171: А+н 172: Лв н бгобоязнвн 173: Лв іфса 174—175: Лв липсва 171—175: Л липсва

λοφανής, χιονοειδής, αἱματοειδής. ὁ ἕβδομος ἥλιος ταρταροειδής, αἱματοειδής, φοβερός. ὁ ὄγδοος ἥλιος ἀκτινολαμπὴς ὥστε ἔχειν αὐτὸν ἐν μέσω χεῖρας. ὁ ἔνατος ἥλιος ὑπέρ τούς ἄλλους ταρταροειδής, ἀπαύγασμα ἔχων.' Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ Σίβυλλα εἶπεν. 'οἱ ἐννέα ἥλιοι ἐννέα γενεαί εἰσιν.* ὁ μέν πρῶτος ἥλιος πρώτη γενεά ἐστιν· ἄνθρωποι ἄκακοι, πολυχρόνιοι, ἐλεύθεροι, ἀληθεῖς, πραεῖς, ἐπιεικεῖς, ἀγαπῶντες ἀλήθειαν.* ὁ δεύθερος ἥλιος δευτέρα γενεά ἐστιν, καὶ αὐτοι ἄνθρωποι ἀληθινοί, πραεῖς, φιλόξενοι, ἄκακοι, ἀγαπῶντες τῶν ἐλευθέρων τό γένος.* ὁ τρίτος ἥλιος τρίτη γενεά ἐστιν· ἀναστήσεται βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, γενήσονται πόλεμοι, πλὴν φιλόξενοι καὶ ἐλεήμονες

родъ елинн рекше[176] грьцн. двнжщин[177] цр҃ж.[178] смѣшажще(с)ж съ вьсѣмь[179] жзнкомь. хваливн.[180] льжливн[181] свѣ(д)телне.[182] вьзносливн.[183] златолюбцн[184] по[185] мждѣ съдеще. трнцн[186] вѣр҃ж. свож смжтжть. н ц҃р(с)тво бг҃оу прѣдаджть. цр҃квн[187] любящин.[188*] д҃[189] родь ѥ(с)[190] еврене.[191] бг҃омь[192] многомь[193] wбьꙗвленнн.[194] нзнде(т)[195] оубо[196] w҃ еврен[197] жена[198] именемь бц҃а[199] марїꙗ.[200] н родн(т) сн҃а н нарекжть имж емоу і҃с[201] н[202] тон[203] разорн(т) вѣр҃ж еврейскаж. н сжщн законь оутверьднть. н цр҃ь(с)твоуеть[204] въ[205] вѣ(к)[206] w҃ вьстока. до запа(д). w(т)врьзжт[207](с)ж нб҃са[208] том8.[209] н[210] оуставжт са г҃лн[211] по земн. н съ[212] нб҃сь глаа(с)[213] снндѣ(т).[214] н вон[215] а҃гль-

176: Лв снрѣчь 178: Лв цр҃ь(м) 179: Лв А всакы(м) 180: Лв липсва 181—182: Лв лъжнсвѣдителн А льжевн свѣтлн (sic) 177—183: Л липсва 184: В златолюбнвн 185: Л н+ 186: В Л г(ш) 187: В А н+187—188: Л липсва 189: Лв н+ 190: Лв липсва 190—191: Л еврѣнскїн 193: Лв многы(м) 192—194: Л липсва 195: А н+ 196: Л бо 197: Лв еврейска племене 198: Лв д҃ваа Л липсва 199: Лв липсва Л ст҃аа+ 200: Лв+д҃вою бывшн 201: Лв+н пакы д҃вою пребждє(т) 202: Л липсва 203: Л то (sic) 204: Лв въцрствже(т) зако(н) тъи Л+зако(н) то 205—206: Лв липсва Л w҃ вѣка н до вѣка 207: В і w(т)вь (sic) 208—209: В липсва Лв Л томоу нб҃са 210: Лв+явн(т) са бѣлнгь съ нб҃се ц҃рю костантнн8 211: Лв Л въсн а҃ггли А+его 212: Л w҃ 213—214: Л снндє(т) г҃лсъ 215: А свон (sic)

ἔσονται ἐν Ῥωμαίων πόλει*.ὁ τέταρτος ἥλιος τετάρτη γενεά ἐστιν· θεότητος γονή φανήσεται ἐν Μεσημβρία· ἐγερθήσεται γάρ γυνή ἐκ τῆς Ἑβραΐδος χώρας ὀνόματι Μαρία καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, καὶ λύσει τὸν νόμον τῶν Ἑβραίων καὶ ἴδιον νόμον στήσει, καὶ βασιλεύσει ὁ νόμος αὐτοῦ. καὶ ἀνοιγήσονται αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ φωνὴν λήψεται, καὶ στρατιαὶ ἀγγέλων τὸν θρόνον αὐτοῦ βαστάσουσιν, καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα τὰ ἴχνη

сты[216] прѣстолъ его носеще. шестокрылатн[217] херувфнмн.[218] подножню[219] ногоу
е(г)о поклонжт сж.[220] нзнджт(т)[221] мжжне. вı.[222] ѡ галнлеж. н законъ его.
оустановѧ(т)[223] крѣпко.[224] н съ нбсь поустнть нмъ гла(с). н[225] р(ч)еть нмь[226]
что прнжсте. ѡ мене. раз(д)аднте[227] вьсж[228] .о. н[229] .в. жзнка. тог(д)а
рѣшж сївнлъ[230] архнерен евренсты. прѣмальчн гж(д)е наша. прѣмальчы[231]
нно[232] оупрашае(м)[233] тебе.[234] р(ч)е[235] снвнла что[236] хоще(т)[237] рецн. ѡ пнсан-
нн[238] оуслншахомь.[239] ѡтн[240] бъ[241] ѥвнти са[242] на земж. ѡнн[243] рѣшж[244]
вѣроуешн ан ты гж(д)е то[245] бн(т)ан[246] хоще(т)[247] тако.[248] царца[249]

216: В агглъ стн (sic) 217: Лв шестокры(л)нїн н многоочнтїн 218: Лв+н серафнмн Л н серафнмн 219: В по(д)внжїю (sic) 220: Лв поклананѫ(т) сѧ А поклоннтн се 221: В Лв А н+ 222: Лв Л липсва 223: А оутверьдеть 224: Лв Л крѣпокь 225—226: А глѥ 227: Лв н+ Л н ра(з)данте 228: В+се Лв въсѣ(м) Л во+А по+229: В Л А липсва 230: Лв къ+ А липсва 231: Лв липсва 232: Лв не Л і не А+тебѣ 233: В А праша(мє) Лв въпрашаємь Л оустрашае(м) 234: Лв+ѡ семь А липсва 235: Лв+нмь 236—237: Лв Л рѣцнте что хощете 238: Л пнса(н)ны(х) А пнса (sic) 239: Лв Л слышахо(м) 240: Лв ѥко Л что хоще(т) 241: Л липсва 242: Лв+хоще(т) Л+бгъ А ѥвн се 243—244: Лв Л липсва 245: Лв тако 246: Лв А липсва 247—248: Лв липсва 245—248: Л липсва 249: Лв ѡ(т)вѣща+ Л тогда+ А снвнла

τῶν ποδῶν αὐτοῦ προσκυνήσουσιν. καὶ λήψεται ἄνδρας ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ νομοθετήσει καὶ εἶπη πρὸς αὐτούς· Τὸν λόγον, ὃν ἐλάβετε παρ᾽ ἐμοῦ, κηρύξατε αὐτόν τοῖς ἔθνεσι τῶν ἑβδομήκοντα δύο γλωσσῶν.᾽ Καὶ λέγουσιν αὐτῇ οἱ ἱερεῖς τῶν Ἑβραίων· ᾽φρικωδεστάτη δέσποινα ἡμῶν, ἐρωτῆσαί σε ζητοῦμεν.᾽ καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ Σίβυλλα λέγει πρὸς αὐτούς· ᾽ὅ βούλεσθε ἀπαγγείλατέ μοι.᾽ καί λέγουσι πρὸς αὐτὴν ἐκεῖνοι· ᾽ ἀκοὴν ἠκούσαμεν ἀπὸς τῶν ἐθνῶν ὅτι ὁ θεὸς τῶν οὐρανῶν υἱὸν μέλλει τίκτειν. πιστεύεις ὅτι τοῦτο γίνεται, κυρία ἡμῶν;᾽ λέγει ἡ Σίβυλλα πρὸς αὐτούς· ᾽ὑμεῖς οὐ πιστεύετε ὄντες ἱερεῖς τῶν Ἑβραίων;᾽ λέγουσιν αὐτῇ· ᾽ἡμεῖς οὐ πιστεύομεν ὅτι ὁ θεὸς υἱὸν μέλλει τίκτειν. καὶ γὰρ λόγον ἔδωκε τοῖς πα-

ρ(ч)є[250] к нимь. вне[251] ан[252] не вѣроуете.[253] еврен[254] же рѣшѫ вь истинѫ не вѣроуемь. како хощє(т) то[255] бн(т)[256] да[257] снидє(ть)[258] на земѫ. и да[259] родн(т)сѧ ѡ двцѫ. вь[260] истинѫ не[261] бѫдє(т). тако.[262] тог(д)а сиалиа (sic) ρ(ч)є к нимь. ѡ[263] горе[264] вамь роде мои. сен законь вамь.[265] не добро[266] вн[267] ѥ(с).[268] сико[269] гл̄ѫ[270] вамь.[271] бь̄ снидє(т)[272] на земѫ. иако и[273] сѫщин ѡ(т)ць. и сѫщин[274] мадє(н)ць бѫдє(т). и[275] вьстанѫть[276] цр̄не на нѫ. хотѫщин[277] оубитн его. тнзн[278] цр̄не расипѫт сѫ.[279] и створѫт сѫ. нна[280] много ѡ[281] немь. ѡни[282] же рѣшѫ[283] ѡ[284] снвило. вь[285] истинѫ[286] право

250 :Лв н+ Л ѡ(т)вѣщѧ 251—252 : Л нан вы 253 : Лв+сн(м)тако бытн 254 : Лв Л ѡни же 255 : В липсва Л се 255—256 : А бнтн то 257 : В тогда 258 : Лв Л+бъ̄ 259 : Лв Л липсва 260—262 : Л липсва 261 : А ноу+ 263—265 : В липсва 265 : Лв липсва А вашь 263—264 : Л люте 266—267 : Лв не на добро ва(м) 266—268 : Л не ползвє(т) 268 : А липсва 269 : Лв Л но сице А н+ 270—271 : Л ва(м) гл̄ю 272 : Лв сънитн нма(т) 273 : В+н (sic) Лв липсва 274 : Лв съ-сѫщїн сн̄ь 275 : А липсва 276 : Л станоу(т) 277 : В хотеть А н хощѣть 278 : В н+ Лв тїн же 279 : Л разыдоут сѧ 280 : Лв н+ 281 : Л по 282 : Лв н нніи 283 : Лв гл̄ааχѳ Л гл̄ше всн 284—287 : Л право гл̄шн ѡ снвило 285—286 : Лв липсва

τράσιν ἡμῶν τοῦ μὴ ἆραι τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν.' λέγει αὐτοῖς ἡ Σίβυλλα. 'ὁ νόμος οὗτος σκόλοψ ὑμῖν ἐστιν .' καὶ λέγουσιν αὐτῇ. 'καὶ τί λέγεις, δέσποινα ἡμῶν, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου;' Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ Σίβυλλα εἶπε πρὸς αὐτούς. 'ὁ θεός τῶν οὐρανῶν υἱὸν μέλλει τίκτειν, ὅς ὅμοιος τῷ πατρὶ ἔχει εἶναι καὶ ὁμοίωμα νηπίου λήψεται. καὶ ἀναστήσονται κατ' αὐτοῦ βασιλεῖς, 'Αλέξανδρος, Σέλευκος καὶ 'Ηρώδης, οἱ μὴ δυνάμενοι σῶσαι ἑαυτούς. ποιήσουσι διωγμοὺς πολλοὺς εἰς τὴν 'Ιουδαίαν χώραν καὶ φονεύσουσι νήπια μετὰ τῶν γονέων αὐτῶν ὥστε τὸν 'Ιορδάνην ποταμὸν αἵματι συγκερασθῆναι· καὶ οὐδὲν ὠφελήσουσιν. καὶ μετὰ ταῦτα πολλάς θεραπεί-

гл҃ешы.[287] дѣла[288] его великa. по[289] земн бж(д)ть.[290] за[291] него бо нзбнжть мла-денцж[292] сь[293] манкамн[294] н(х).[295] н кр҃вн[296] пролѣж(т) сж.[297] яко[298] н рѣкн.[299] н тне[300] ц҃рне[301] яко н[302] мразь[303] растажт сж.[304] н[305] вѣроужщнн[306] вь нь. жнвн[307] бж(д)ть wнн же.[308] жальчн напожть[309] его. н на дрѣвѣ.[310] wбѣсжть.[311] н по(т)мь оуслншж(т) бѣлѣгн[312] многы.[313] еже[314] створн(т)[315] по земн тог(д)а явнт сж. дрѣво то с҃тое. на нем же. распе(т) сж х҃с. томоу[316] дрѣвоу покло-нжть(с)ж. вьселеннаа.[317] еврене[318] рѣшж гж(д)е.[319] повѣж(д)ь намь[320] w(т)кж-доу[321] бждѣ(т) дрѣво[322] снвнла[323] р(ч)е[324] то[325] дрѣ-

287: Лв+ц҃рце A+за него 288: Лв+бо 288—290: Л боудоу(т) бо великa дѣла є(г) по земли 289—290: Лв A бждоу(т) по земли 291—292: Л н мла(д)нцн н(з)бнют его ради 292: Лв+н 293—295: Л A липсва 294: B Лв матерьмн 296: Лв многы+ Л кровь 297: Л нзлнет сѧ 297—299: A кр҃вн яко н рѣкн пролеют се 298—299: B не се чете Лв липсва 298: Л яко(ж) 300: A тнзн 300—301: Л ц҃рїе тн 302: B Лв Л A липсва 303: Лв ле(д) Л воскъ 304: Л+н яко ды(м) нсчезну(т) 305: Лв A а 306: B оувѣрвѣщн A вервющн(м) 307: B Л A жнвь 308: Лв убо 309: B Л не се чете A напаѧють 311: B A прнгвоз(д)ѫть 310—311: Л wбѣсѧ(т) на дрѣвѣ 312: Л чюдеса 313: A липсва 314: B Л н(ж) A липсва 314—315: Лв липсва 316: Л н+ 317: Лв Л въсѧ+318: B Лв Л A еврен(ж) 319: Лв+ц҃рце 319—320: Л липсва 321—322: B не се чете 322: Лв то+ Л +повѣжь на(м) A+то 323: Лв+же 323—324: Л w(т)вѣща снвнла 325—326: A дрѣво то

ας ποιήσει ὁ ἐπὶ ξύλου μέλλων σταυρωθῆναι. καὶ ὡς θυσιάσουσι . . . τοὺς βωμούς αὐτῆς, ἀκούσωσι τὰ σημεῖα αὐτοῦ ἅ ἐποίησεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν χώραν. καὶ ἀναστήσεται βασιλεὺς ὀνόματι Αὔγουστος ἀπὸ τῆς Φρυγίας καὶ βασιλεύσει ἐν τῇ Ῥώμῃ· καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ πᾶσα ἡ οἰκουμένη. καὶ ἕκαστος βασιλεὺς Ῥωμαίων τὸ ὄνομα αὐτοῦ κληθήσεται [Αὔγουστος]. τὸ ξύλον τὸ τρισμακάριστον, ἐν ᾧ Χριστὸς μέλλει τανύεσθαι . . . καὶ μετὰ ταῦτα συναχθήσονται τῶν Ἰουδαίων οἱ ὄχλοι, καὶ ὁ μέλλων ἐπὶ ξύλου κρεμασθῆναι ποιήσει σημεῖα καὶ θεραπεύσει πολλούς. κρεμάσουσι τρεῖς μετ᾽αὐτοῦ ἐπὶ

во[326] к(с).[327] ѡ него же.[328] изгнань бы(с) адамь[329] из рая. тог(д)а[330] съберѫ(т) сѫ. людн вьсн.[331] н пропнѫть[332] его. н съторѫть[333] (с)ѫ[334] чюдеса.[335] ѿ ѡ него.[336] велнка.[337] н[338] напонть мнозѣхь.[339] ѡ[340] горѣ тѣмь. невѣроующнмь вь нь[341]* е.[342] ро(д) фрѫжь(с)кы.[343] въстанѫть[344] .г̄.[345] цр̄не[346] многа[347] дѣла.[348] сторѫть[349] ѡ[350] бз̄ѣ.[351] н[352] ратн многы. сл̄нчнн[353] гра(д)[354] бѫдеть.[355] н[356] хльмн пламень-скнхь.[357] створн(т)[358] наслѣдне.[359] храбростн.[360]* з̄.[361] ро(д)[362] снрнаньскы.[363] в нн(х) бо въстанета.[364] два[365] цр̄ѣ.[366] н створнта[367] смѫтенїе[368] вь

327 : Л липсва 328: В не се чете 328—329: Л его(ж) ада(м) нзгна(н) бы(с) 330 : Л н +331—332 : В не се чете332:Лв+н knasn Л+жнд(в)стн 333—337 : Лв боудѫ(т) тогда знаменїа велнка въ слнцн н въ лвнѣ Л боудѫ(т) ѡ не(м) многаа н ве(лн)а чюдеса 335—336 : В А ѿ него чю(д)еса 338—339 : Лв Л липсва 339 : В не се чете 340 : Л н 341 : Лв Л него 342 : Лв патын 342—343 Л па(т) цр̄ен фра(ж)скн(х) 344 : Лв н тогда+ 345 : Лв трїе 345—346 : Л липсва 347 : В Лв Л А н+ 348—349 : Л сотвора(т) дѣла 350—351 : Лв бжїнмь попѫщенїемь 352 : Лв+бѫдѫ(т) 353 : Лв н+А слнчнн (sic) 354 : В А гра(д)н 355 : А боудѣт 356 : Лв липсва 357 : Лв плаин(т)скы(х) Л плаин(ч)скїа 358 : Лв н съторѧ(т) А съторѣт 359 : Л в+ 360 : В А храбрость Лв храбрьскы(х) 361 : Лв шесты 361—362 : Л липсва 363 : Лв снрїане Л сн(р)анскн(х) 364 : Лв въстане(т) 365 : В А .в̄. Лв Л липсва 366 : Лв цр̄ь на цр̄а Л на цр̄ѣ 367 : Лв Л съторѧ(т) 368 : В смнтн (sic) Лв мятение мно(г)

ξύλου καὶ καλάμῳ νύξουσιν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν καὶ οὐδὲν ἀδικήσουσιν αὐτόν. *Ἐν δὲ τῇ πέμπτη γενεᾷ ἀναστήσονται τρεῖς βασιλεῖς, Ἀντίοχος, Τιβέριος καὶ Γάϊος, καὶ πολλούς διωγμοὺς ποιήσουσι διὰ τὸν ἐν ξύλῳ σταυρωθέντα. καὶ ἀνοικοδομήσουσι τὰ ἱερὰ Ἡλίον πόλεως καὶ τοὺς βωμοὺς τοῦ Λιβάνου. καὶ οἱ ναοὶ τῆς πόλεως ἐκείνης παμμεγέθεις εἰσὶ καὶ εὐπρεπεῖς ὑπὲρ πάντα ναὸν τῆς οἰκουμένης.* Ἐν δὲ τῇ ἕκτη γενεᾷ ἀναστήσονται δύο βασιλεῖς ὀλιγοχρόνιοι καὶ ποιήσουσι διωγμοὺς πολλοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν. καὶ οἱ

ЛЮДЕХЬ. ПО ВСѪ[369] ГОДИНЫ[370] ЦР(С)ТВА[371] Н(Х).[372] Н[373] СЬБЕРѪТ СѪ ТОУ КНЕЗИ. И СЪДѪ(Т) НМЬ НИ[374] НЗБИѪТЬ.[375] ВОѪ НХЬ.[376] И ЗАКОЛѪТЬ[377] НХЬ ЗА НМѪ[378] НС.[379] ХА.[380] ПО(Т)МЬ[381] ВЬСТАНЕ(Т)[382] ЦРЬ[383] ДВЮ РОДОУ[384] НМЕ[385] АМОУ[386] КОСТАНЬТИНЬ. НЗ[387] РНМА НЗЫДЕ(Т).[388] И БЖДЕ(Т)[389] РАТЬНИКЬ. БГОМЬ[390] ѠБЬЯВЛЕН[391] И РАЗОРИТЬ ЦРКВИ. НЕВѢРНИХЬ.[392] И ДА(С) СМѢРЕНІЕ ЄЛИНОМЬ.[393] И[394] ВЕЛИКА ЖРЬТВА БГОУ. ПРИНЕССЕТЬ.[395] И[396] ѠБЬЯВИТ МОУ[397] СѪ[398] БѢЛѢГЬ.[399] НА[400] НБСИ. НЗНДЕ(Т)[401] МТИ ЕГО. ЕЛЕНА СЛАВНАА. И ВЬЗНЩЕ(Т) КР(С)ТЬ. НА НЕМ ЖЕ РАСПѪТ СѪ[402] ХС СНЬ БА ЖИВАГО. И СТВОРИТ ГРА(Д) ВЕЛИКЬ. И[403] БЖДЕ(Т) НОВИ ЕР(С)ЛМЬ. ЗАБРАЛО ГРЬКОМЬ.[404] И[405] СТЫМЬ ПОЕЩЕ[406] (sic)

368—369: В не се чете 369: А вьсеи 370: В гра(д)ны (sic) Л годы и А градн и црква(х) 371—372: А липсва 373: Л липсва 374: В Лв Л А и 375—376: Л оубию(т ѡ в(с)а 377: Лв заключи(т) 377—378: В не се чете 379—380: Л хво га иса ха) 381: Лв Л и+ 382: Л настане(т) (sic) 383: Л липсва 384: Л ѡ вою (sic) роду А двою 385—386: В Лв Л имене(м) 387—388: Л изыде(т) из рима 389: В не се чете 390—391: А бгоявлень 391: Л оуявла(н)ь 392: Лв+еврен и чтилища ихь раскопаеть 393: В не се чете 394: В липсва 394—395: Л и жертвов великоу приносе(т) бгоу 395: А приносу(т 396—397: В не се чете 397—398: Лв Л са ему 399: Л бгъ 400: Л съ 401: Лв+въ Iер(с)лимь 402: В не се чете Л бы(с) 403: А липсва 404: В не се чете Л цркви гре(ч)ском 405: Л липсва 406: В Лв Л А поконще

ἄρχοντες αὐτῶν κρινοῦσι καὶ ἀπολέσουσι τὰ τάγματα τῶν συγκλητικῶν καὶ θανατώσουσιν αὐτοὺς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ οὐδὲν ὠφελήσουσιν. καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσεται βασιλεὺς ὀνόματι Κωνσταντῖνος, φοβερὸς καὶ κραταιὸς πολεμιστής, καὶ λύσει πάντας τοὺς ναοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ τοὺς βωμοὺς τοῦ Λιβάνου καὶ τὰς θυσίας αὐτῶν καὶ ταπεινώσει τοὺς Ἕλληνας. καὶ φανήσεται αὐτῷ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπιζητήσει ἡ μητὴρ αὐτοῦ Ἑλένη τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, ὅπου ὁ Χριστὸς μέλλει σταυρωθῆναι, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν. καὶ ἀνοικοδομήσει Βυζάντιον, καὶ ἀλλαγήσεται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ κληθήσεται Εὐδοκόπολις Κωνσταντίνου πόλις.* καὶ ἐνοικήσουσιν ἐν αὐτῇ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῶν ἑβδομή-

цр҃емь. оукрашенїе.[407] и нарекѫ(т) име емоу цр҃игра(д)* .з҃.[408] ро(д). аркадьскы.[409] створѫтъ[410] рими.[411] ꙗко[412] и[413] съборище. и паки[414] рими бѫдеть.[415] и[416] въ фрѫзѣ(х). крьвь пролѣѫ(т)[417]* .и҃.[418] ро(д)[419] варьваре. рекше сарацыне. въс(т)анеть[420] цр҃ь[421] имѫ емоу львь. wц҃а книгы философа.[422] въ тьи дни въстанеть.[423] трѫсове.[424] и[425] гладь хорамь.[426] и[427] градово(м). и полеми[428] великы бѫ(д)ть и[429] погыбнѫ(т). и въздвигнеть сѫ.[430] жена коучка.[431] того цр҃ѣ[432] и родить сна[433] и нарe(ч)ть[434] име емоу львь. кос(т)антинь, и[435] wпоустить[436] соурѫ.[437] и wбидe(т)[438] ер(с)лимь. таже[439] жена жїве(т) .и҃. лѣ(т). и[440] сарацыни[441] сѫдьжѣть.[442] ер(с)лимь .т҃.[443] лѣ(т) *.ф҃.[444] ро(д)[445] татаре[446] въ та времена. прѣвратѫ(т)[447] сѫ[448] дни и годыни.[449] въстанѫтъ воне w въстока.[450] и потресат сѫ w ни(х) хори[451] и градове[452] и[453] крьвавь[454] плачь[455]

407: Лв+и цр҃ква(м) бл҃голѣпїе 408: Лв се(д)мын 409: В аркади 410: Лв и+ В не се чете 411: Л липсва 412—413: Лв липсва 413: Л липсва 414: В не се чете 414—415: Лв бѫде(т) ри(м) великь Л а҃ и ри(м) ꙗ(к) боуде(т) 416: Л липсва 417: Лв+ многѫ Л кровопролитие 418—419: Лв Л липсва 420—421: Л и боуде(т) 420—422: Лв липсва 423: В А стане(т) 424: Лв+великїи гора и хлъмо(м) 425—426: Лв липсва 426: Л земли 427: Л липсва 428: Лв палежи Л матежи А болн 429—435: Лв липсва 430: Л+тогда 431—432: Л липсва 433: Л+цр҃а 434: Л нарекоу(т) 436: В А поустить 437: Л урна (sic) 438: Лв А wбыдоу(т) 439—440: Лв липсва 439: А тази 439—440: Лв липсва 441: А сарацынѣне 442: Лв wбьдръжа(т) 443: Лв много 444: Лв девяты Л дева(т) 445: Л родовъ 446: Лв+нарицаемїи арабите 447—448: Л кратат са време на 447—449: Лв липсва 449: Л лѣта 450: В А+до запада 451—452: Лв въси градове. и горы и хлъми Л градове вси зе(м)ли 453: Лв липсва 454—455: Л пла(ч) кровавыи

κοντα δύο γλωσσῶν. μὴ καυχῶ, Βυζαντία πόλις, τρὶς γὰρ ἑξηκοστὸν τῶν ἐτῶν σου οὐ μὴ βασιλεύσεις. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσονται τρεῖς βασιλεῖς, Οὐάλης, ἔγγων Κωνσταντίου, Βαλεντ⟨ιν⟩ιανὸς, καὶ Ἰουβιανὸς καὶ ποιήσουσι διωγμοὺς πολλούς· καὶ ἐξ αὐτῶν εἷς πυρ⟨ί⟩ ἀναλωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀδικήσουσιν οἱ βάρβαροι τὰς πόλεις τῆς Ῥωμανίας. καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσονται βασιλεῖς δύο, Μαρκιανὸς καὶ Θεοδόσιος, δυνάσται κραταιοί, πολεμισταὶ καὶ δικαιοκρίται, διδάσκαλοι τῆς πίστεως, καὶ λύσουσι τοὺς καταλειφθέντας ναοὺς τῶν Ἑλλήνων, καὶ γενήσονται οἱ ναοὶ τῶν ἐθνῶν εἰς τάφους τῶν ἁγίων. *Ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ γενεᾷ, βασιλεύοντος Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου, γίνεται Ῥὼμη ῥύμη καὶ πόλις ῥύμης.* ἐν Φρυγία αἰχμαλωσίαι γίνονται, Παμφυλία ἐρημωθήσεται. καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσονται δύο βασιλεῖς, Θεοδόσιος καὶ Οὐαλεντινιανός, πραεῖς, ἐπιεικεῖς, καὶ ἀναστήσουσιν ἐπ' αὐτῶν πόλεμον ἐπὶ πόλεμον. Συρία αἰχμαλωτισθήσεται, εἶθ' οὕτως ἀναστήσεται τυράννων γένος ἰσχυρὸν, καὶ ληστεύσουσιν τὸν Ταῦρον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν Ἀντίταυρον τῆς Ἀρμενίας καὶ τὸν Λίβανον, καὶ οὐ μὴ ἀνανεωθῶσιν αἱ πόλεις αἷς παρώκησαν τὸ πρότερον. καὶ ἀναστήσονται οἱ Πέρσαι πρὸς κραταιὸν πόλεμον καὶ ὀλισθήσονται ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ δώσουσιν εἰρήνην ἐπὶ ἔτη τεσσάρακοντα. καὶ εἰσέλθῃ ἀνὴρ πρόπιος πολεμιστής ⟨εἰς Ἱερόπολιν⟩ καὶ συντρίψει τὰ ἱερὰ τῶν πόλεων καὶ τοὺς βωμοὺς τοῦ Λιβάνου. καὶ ἔλθῃ ἀκρὶς καὶ βροῦχος πολύς, καὶ καταφάγωσι τὸν κόπον τῆς Συρίας καὶ Καππαδοκίας, καὶ λιμάξει Καππαδοκία. καὶ μετὰ ταῦτα γενήσεται εὐθηνία. τότε γονεῖς

вьз(д)вїгнєт сѧ ѡ нихь. н[456] кьдоу вьзвоюѫть.[457] крьвь[458] ꙗко н[459] вода потеч(ть).[460] н вьсѧ земѧ поꙗдѧ(т). н[461] погнбнѫ(т)[462] ѡ[463] чл҃вка.[464] имене(м) арх҃гловъм[465] михаиль.[466]

456: В А липсва 457: Л хота(т) воева(т) А вьзвоювать 458—460: Л сїа вода ѡ чл҃вкъ кровь пролнет са 459: Лв А липсва 461: Лв+ wпустѣе(т) въса земла 462: Лв н самн+ 462—464: А погѵбеть н(х) тѣ(х) чл҃кь 463—464: Лв липсва 465: А арх҃гль 466: Лв липсва Л бг҃ѹ нашемоу слава н нн҃ѣ н пр(с)но н во А+ томѹ слава въ вѣкы

τέκνα ἀρνήσονται καὶ τέκνα γονεῖς. ἀδελφὸς ἀδελφὸν παραδώσει εἰς θάνατον. ἀδελφὸς ἀδελφῇ συγκοιμηθήσεται καὶ πατὴρ θυγατρὶ συγγενήσεται, νεώτεροι γραίας λάβωσιν. ἐπίσκοποι φάρμακοι ἔσονται καὶ πρεσβύτεροι πορνεύσουσιν. καὶ αἱματοχυσίαι γενήσονται εἰς ⟨τὴν γῆν καὶ⟩ τοὺς ναοὺς τῶν ἁγίων στρατιαὶ βδελύξουσιν. καὶ ἔσονται μοιχεῖαι, πορνεῖαι, ἀνδρομανίαι, καὶ τὰ σχήματα αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν καλέσουσιν. ἔσονται δὲ πλεονέκται, ἅρπαγες, φιλόχρυσοι, ὑπερήφανοι καὶ ἀλαζόνες. καὶ κατὰ τόπον προβάτων καὶ βοῶν θνῆσις γενήσεται. θράκη ἐρημωθήσεται ὑπὸ βαρβάρων προδοσίᾳ τῶν Ῥωμαίων καὶ διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν φιλαργυρίαν. καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσεται Μαρκιανὸς καὶ γενήσονται πόλεμοι. καὶ ἀναστήσεται ἀπὸ Ἀφρικῆς τύραννος ὀνόματι Γιζέριχος καὶ αἰχμαλωτεύσει τὴν Ῥώμην καὶ οὐκ ἀποφθαρῇ ἀπὸ τῶν προμάχων ἕως πληρωθῇ ὁ χρόνος τῆς ζωῆς αὐτοῦ· σταθήσεται δὲ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἔτη τριάκοντα. καὶ ταπεινώσει τὴν Ῥώμην διὰ τὴν πολλὴν αὐτῆς φιλαργυρίαν. καὶ οὐ βασιλεύσει ἡ Ῥὼμη ἕως τοῦ καιροῦ τοῦ χρόνου αὐτῆς. Δαλματία καταποντισθήσεται πάνυ, Καμπανία καὶ Καλαβρία αἰχμαλωτισθήσονται. *Ἐν δὲ τῇ ὀγδόῃ γενεᾷ ἀναστήσεται βασιλεὺς θηριώνυμος. ἄρχονται ὠδῖνες τοῦ κόσμου ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ, σεισμοί, καταποντισμοὶ πόλεων καὶ χωρῶν, καὶ ἔσονται πόλεμοι καὶ καύσεις πόλεων. θράκη ἐρημωθήσεται καὶ οὐκ ἔστιν ὁ διοικῶν ἢ ὁ διατάσσων τὴν Ῥωμανίαν. Ταυροκιλικία ὑψώσει τράχηλον, ἀναστήσεται δὲ Σκύλλα, γυνὴ τοῦ θηρίου τοῦ βασιλεύοντος, καὶ γεννήσει δύο κοιλίας, ἐξ ὧν μία ἄρρενα ⟨γεννᾷ⟩, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα τοῦ πατρός. καὶ ἔσται καὶ αὐτὸς συγκαθήμενος τῇ θηριωνυμίᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μίαν ὁμοίωσιν ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείας ἔχοντες. ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ φαίνεται Ἴσαυρος. καὶ προσκυνεῖται οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρός. καὶ τότε εἴπωσιν ἐκεῖνοι λόγον βλασφημίας εἰς τὸν υἱὸν καθὼς ἔστιν. καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ κατενεχθῇ σφόδρα ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, κρατήσει δὲ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δυναστεία τῆς κοιλίας ἔτη πεντήκοντα δύο. καὶ μετὰ ταῦτα γενηθῇ Ἴσαυρος βασιλεὺς καὶ ἔσται μισῶν τοὺς τῆς πόλεως αὐτοῦ καὶ φύγῃ ⟨εἰς⟩ τὴν χώραν αὐτοῦ. (По-нататък следва гръцки текст, който няма нищо общо със старобългарския, затова го пропускам). Καὶ μετὰ ταῦτα ἔσονται οἱ ἄνθρωποι ἅρπαγες, πλεονέκται, τύραννοι, βάρβαροι, μισομήτορες [τὰς ἰδίας πατρίδας] καὶ ⟨ἀντὶ⟩ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐπιεικείας βαρβάρων σχῆμα ἀναλαβόντες. ληστεύσουσι τάς ἰδίας πατρίδας, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀντεχόμενος τοῖς ποιήμασι καὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν, ἐργαζόμενοι τὴν γῆν αὐτῶν διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν φιλαργυρίαν.* ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ γενεᾷ κολοβωθησόνται τὰ ἔτη ὡσεὶ μῆνες καὶ οἱ μῆνες ὡσεὶ ἑβδομάδες ὡς ἡμέραι καὶ ἡμέραι ὡσεὶ ὧραι. (До края следва апокалиптичната част на гръцкия извор, която няма паралел в старобългарското Сказание.)

Втора редакция

(СЛОВО W СНВНАѢ Н W ДВ̄ДѢ Ц̄РН)[1]

Дв̄дь ц̄рь пр(о)рькь гн̄ь нмаше[2] по(х)ть велїю.[3] ег(д)а сѣ(д)ше про(х)-ж(д)аше[4] снла[5] его.[6] н[7] сьсоу(д)[8] по(д)лагаχоу[9] на[10] мѣстѣ ндѣже сѣдѣ-ше.[11] н[12] капаше[13] вь сьсоудь. вь[14] еднь днь ѡ̃[15] вьзлїющи(χ) н паде на землю.[16] н[17] гоуска нзѣдѣ[18] его.[19] н снесе ѣнце. н нзь ѣнца[20] нзнде от-роче[21] женскы поль. н вь танне повѣдаше[22] дв(д)8. н[23] дв(д)ь[24] раздмѣ[25] како[26] сьтворн[27] се.[28] н повелѣ[29] н[30] ськрнше дѣте[31] вь землю его[32] гор(с)-кѣю.[33] н[34] вьсχрани се[35] н[36] нзвчн кннг8.[37] н бы(с) моудра[38] паче[39] всего свѣта. н лѣпша[40] н моудростїю прїе[41] землю гор(с)коую.[42] н вьцр(с)твова[43] вь рнме. н сматраше пр(о)рч(с)кїе[44] рѣчн.[45] како р(ч)е[46] дв(д)8 ѡ̃ плода чрѣва твое(г)[47] посаж(д)8 на прѣстолѣ моемь.[48] н ннїе пр(о)рч(с)кїе[49] рѣчн[50] сматраше.[51] н[52] тн нарнчаχоу[53] н[54] нме ен[55] марїа. н за прѣмоудро(с)[56] на-рнцаχоу[57] нме[58] ен[59] снвнла. н[60] та[61] надѣаше[62] ѣко[63] ѡ̃ нее родитн[64] се хоще(т)[65] х̄с н χраниаше дѣвьство свое лѣ(т)[66] .н̄.[67] дондеже вндѣ .р̄. болѧрь велнкн(χ) еднь сьнь. н тог(д)а раздмѣ снвнла ѣко нѣ(с)та еже[68] надѣет[69] се.[70] сьбравшнм[71] се всемь болѧромь нже[72] вндѣше сн̄ь[73] н рѣше прїндемь[74] кь ц̄рнцн[75] н[76] рѣше помлоун[77] госпож(д)е[78] вндѣχомь[79] .р̄.[80] бо-лѧрь[81] еднь сн̄ь[82] азь[83] прозмѣтн[84] его χощ8.[85] wнн[86] же[87] рѣше[88] вндѣ-

---

1 : Н не се чете възстановено според Б Ф СЛОВО W СНВНДАѢ ПРОРОЧНЦН Н W ДВ̄ДѢ ЦАР8 2: Б+въ себѣ 3 : Ф велнкѫ 4 : Б Ф н(з)χо(ж)даашеѧ 5 : Ф снлн 6 : Б Ф+нз него 7 : Ф липсва 8—9 : Ф полага(χ) сосу(д) 10—11 : Б Ф липсва 12 : Б Ф липсва 13 : Б да каплеть Ф капляχѫ 14 : Б н+ 15—16 : Б нѣкын рабь wтць зелїемь н повръже е Ф еден рабъ wте(р) зе-лїе(м) н повер(ж)е 17—18 : Б н нзѣде е гѫска Ф н нзінде гѫска нзѣде 19 : Б липсва Ф зелїе 20 : Ф+того 21 : Б отрокь Ф липсва 22 : Ф повѣлн ц̄р8 23 : Б Ф липсва 24 : Б тъже Ф+же 25 : Б Ф поразоумѣ 26 : Б+то Ф что 27—28 : Ф сотворнл 29 : Ф+wное днтнѧ 30—31 : Ф скрнтн 32 : Б Ф липсва 33 : Ф оугорскѫю 34– 35 : Б липсва Ф н воспнталъ ю тамо 36—37 : Б липсва Ф н дадѣ ю на 8ченїю кнн(ж)ном8 38—40 : Б мждрѣншл н лѣпа въсего свѣта 39 : Ф липсва 41—42 : Б липсва 42 : Ф 8го(р)скѫю 43 : Ф ца(р)ствовала 44—45 : Ф рѣчн пророческїѧ 46 : Б Ф+гѣ 47 : Ф моего 48 : Б твое(м) 49—50 : Б Ф пр(о)рькы 51 : Б Ф+что глать 52—53 : Б Ф липсва 55 : Б+бѣ Ф со+ 56 : Б Ф мж(д)ость 57 : Б Ф нарекошѧ ен 58—59 : Б Ф липсва 60—61 : Ф липсва 62 : Б надѣаше(с) Ф надѣяше сѧ wнѧ 63 : Б липсва 64—65 : Б Ф χоще(т) родитн сѧ 66—67 : Б .н̄. лѣ(т) 67 : Ф пѧ(т)десѧ(т) 68 : Ф нже 69—70 : Ф надѣѧ(χ) сѧ н(ж) ѧн сѧ родна х̄с ѡ̃ неѧ 71 : Б н+ Ф собрали 72—73 : Б Ф липсва 74 : Ф пондѣмъ 75 : Б+да нсповѣмь сънь. еже вндѣχѡ(м). н прнше(д)ше къ нен Ф+н повѣжмо сонъ тон н(ж) вндѣχо(м) сеѧ ноцн н прнше(д)шн 76 : Ф липсва 77—78 : Ф господе нша 79 : Ф вндѣ-лнсмо сеѧ ноцн 80—82 : Ф сонъ днвенъ мн боѧре твон. 81 : Б+твон(χ) 83—84 : Б снвнла р(ч)е. повѣдантс мн сънь н азь прорazоумѣтн 83—85 : Ф снвндла рече мон боѧре повѣжте мн сонъ тон χощ8 его раздмѣтн. в тон часъ 86—87 : Б сждіе Ф липсва 88 : Ф+всн боѧрь

хомь[89] .ѳ. сѧнць сїающїѧ.[90] снвела (sic) ρ(ч)е повѣданте мнѣ.[91] какова бѣхоу[92] сѧнца. wнн[93] же[94] рекоше[95] .а. сѧнце ѩсно тнхо[96] сіающе мнло[97] на(м) то зрѣтн.[98] .в. сѧнце г(ц)[99] помрьцающїѧ свѣще[100] скрнвающїѧ.[101] .г. сѧнце чрьнозрачно[102] wколо[103] мрачно[104] .д. сѧнце wгненозрачно[105] .е. сѧнце варно снлно[106] снлно намь зрѣтн то.[107] .ѕ. сѧнце снѣжане свѣще нмоущїѧ. .з. сѧнце крьвавозрачно. на срѣдѣ[108] роу(к) нмоуще. .н. сѧнце тнхо[109] зарѧ нмоуще ѩсно[110] .ѳ.[111] ѿ[112] всї(х) б[113] по страшно. трепетно[114] н ст(ρ)ашно.[115] снвнла ρ(ч)е.[116] .ѳ. сѧнць ѳ ро(д)вь е(с).[117] .а. сѧнце то е(с)[118] ро(д)[119] бльгар(с)кїѧ.[120] добрїѧ[121] гостолюбнвїѧ.[122] правоу вѣрѧ н хр(с)тїан'ство бо҃у прѣдадѧть.[123] .в. сѧнце то соу(т)[124] грьцѧ. г(ц)[125] вѣроу свою потающе[126] сь всѧкнмь єзнкомь смѣшающе(с) златолюбцѧ[127] нь[128] цр(с)тво бо҃у прѣдадѧть.[129] .г. сѧнце то соу(т) фрогзѧ попероуть[130] все єзнкы. н[131] нзндеть ѿ ны(х) чѧкь двоеро(д)нь нме емоу[132] костантннь. н[133] ть попереть все єзнкы.[134] н[135] сътворнть ратн[136] велнкїе[137] по свѣтоу.[138] wбьѧвнт[139] се бѣлѣгь[140] его[141] на нб(с)н. н[142] вьз-(д)внгнеть грькє.[143] н сътворнть цр(с)тво вь грьцѣхь.[144] н[145] сътворнть[146] вь ны(х) гра(д)[147] н нарече҃ть.[148] нме[149] емоу[150] новїн ієр(сл)мь. забрало[151] грькомь н стнмь по(к)нще.[152] н мтн. его wбьѧвнть кр(с)ть хвь. еже[153] сътворнть бѣлѣгн[154] многїе[155] на землн.[156] .д. сѧнце[157] аркадн еже[158] вдолѣ-ють фрогзомь. н попероуть рн(м). н пакы боудеть рнмь. н ть чѧкь в(д)ою[159] погнбнеть.[160] .е. сѧнце то соу(т)[161] сарақннн[162] еже[163] w(т)поустеть ієр(с)лмь· н попрѧть снрїю.[164] .ѕ. сѧнце то соуть снрїане. еже[165] сьдрьжеть ієр(с)лмь. н погоубеть свон прѣстоль. н землѧ н(х) боудеть вь до(с)ѧніе. .т.[166] лѣ(т).[167] .з. сѧнце то е(с)[168] ро(д) ефрѣнскын.[169] н[170] нзндеть вво[171] жена ѿ[172] нн(х)[173]

89: Ф господже нша вндѣлнсмо 90: Ф сеѧ ноцн 91: Б Ф мн 92: Б+та Ф липсва 93—94: Б н Ф липсва 95: Ф+ен 96: Ф липсва 97—98: Б а дроуго намь того блюстн Ф липсва 99: Ф трн(ж)дн 100: Б+сн 100—101: Ф липсва 102: Ф черно [. . .] но 103—104: Ф липсва 105: Б wгньно мрачно Ф wколо мрачно 106—107: Б н оуснано намь того блюстн Ф наснано н(ж) сѧ того блюстн 108: Ф посредѣ 109—110: Ф ѿ всѣхъ . . . страшно н трепетно 111: Б Ф+ сѧнце 112—115: Ф варно горѧчостю велмн 113: Б липсва 114—115: Б н варно 116: Ф+wто боѧре мон послвха(н)те мене wто естъ 117: Б Ф липсва 118: Б сж(т) 119—120: Б блъгарскын ρw(д) 121—123: Ф липсва 121: Б+н 122: Б+нже 124: Ф то естъ 125: Б еже+126: Б помѣтажще 127: +мьтоемцн 128: Б липсва 125—129: Ф липсва 130: Б еже+130—131: Ф липсва 132: Б Ф+вжде(т) 133—134: Ф липсва 135: Ф тон 136—137: Б рать велнкж Ф велнкѫ рать 138: Ф зе(м)лн 139: Б Ф н+ 140: Б емоу+Ф емѫ бѣлнн кр(с)т 141: Б Ф липсва 142—143: Ф липсва 144: грецїн 145—147: Ф липсва 146: Б съѕнждѣ(т) 148: Ф нареку(т) 149—150: Б его Ф липсва 151—152: Ф липсва 153—156: Ф липсва 154—155: Б знаменїѧ многаа 157: Б Ф+то сжть 158—160: Ф липсва 159: Б водѧ 161: Ф естъ 162: Б сарақы(н)-скы Ф ро(д) сарацн(н)скїн 163—164: Ф липсва 165—167: Ф липсва 166: Б .к. 168: Б сж(т) 169: Ф жндовскїн 170: Б Ф липсва 171: Ф ѿ того народа 172—173: Ф нмене(м) мрна

н родитъ[174] сна w нб(с)ь. н нарекоуть име емоу іс. двою[175] родитъ н двою[176] прѣбоудеть. емоу[177] же[178] прѣстолъ[179] нбо н по(д)ножїе земліа. н[180] тон[181] име є(с)[182] маріа.[183] н[184] тоу[185] сьбероут се всн[186] кнезн н соудіе. н прѣдадоуть[187] его н[188] пропноуть[189] н.[190] н погрѣбоуть его. н[191] вьскр(с)неть его[192] н[193] вьзне(с)т се[194] на нб(с)а.[195] н послеть.[196] вї моу(ж)н н тн нашь[197] законь[198] разоре(т). н законь[199] еговь[200] 8тврьдеть. н ть[201] законь вьцр(с)-
твоуеть w вьстока до запа(д).[202] тогда евренцн архиїереїе[203] рекоше 8мльклн госпож(д)е нша[204] едино[205] тебе[206] вьпра(ш)аемь.[207] может[208] ли[209] то бнтн да[210] сьнндеть[211] бь[212] сь нб(с)ь.[213] н да[214] родит се[215] w двн н ра(з)рнть[216] сьн[217] законь.[218] тог(д)а снвнла рече w безоумнн роде мон.[219] велнка[220] н чю(д)на[221] не вндѣсте[222] ли.[223] нь[224] w томь днвнте се.[225] п(о)менѣте[226] на чемь[227] нбо wбѣсн. на чемь[228] землю 8тврьдн.[229] н[230] непо-
колѣбымаа.[231] а сы[232] законь ншь[233] не на добро вїн[234] є(с). н азь надѣюх се[235] w[236] мене родитн[237] се хощеть[238] хс. н хранія(х) двьство своє[239] .н. лѣть. ннія[240] позна(х) яко нѣсмь[241] тан.[242] .н. сланце то соуть нвѣрн[243] правн гостолюбнвн[244] црквь любеще w бзѣ распнтоующе н безлобнїн[245] яко[246] тѣмь р(ч)е[247] бь.[248] блжнїн сьмнрающе[249] се.[250] .ф. сланце то соуть[251] татаре[252] еже пролѣють крьвь на земли. ннкто прѣ(д) нн(м) не стон(т).[253] н поядоуть в(с)оу землю. н погнбноу(т) чловѣкомь[254] нменемь ар(х)агглове мь. н[255] боу ншем(8) слава въ вѣкы амнн.[256]

---

174 : Ф народитъ 175 : Б Ф+его 176 : Б+пакы 177—178 : Ф егоже естъ 179 : Б+є(с) 180—181 : Б дѣ 182 : Б липсва 180—183 : Ф липсва 184—185 : Ф липсва 185 : Б липсва 186 : Ф людіе н 187 : Б прѣдадм 188—189 : Б на пропатіе 190 : Б липсва 187—190 : Ф предасть его оученнкъ его на распатіе н умретъ 191 : Б+третіи дньФ але w(н) 192 : Б липсва Ф н ра(з)дрвшнтъ пекло н праwцъ і wтцъ внсвободн(т) 193 : Ф а потомь 194 : Б възыде 195 : Ф нбо 196 : Ф wставнт 197—198 : Б Ф законь нашь 199—200 : Б тоговь законь Ф его законъ 201 : Б тьн Ф того 202 : Ф+н w сѣвера до юга 203 : Б архіеренстн кнлзн Ф кнѣзн 204 : Ф+8мо(л)кнн барзо 205 : Б w едномь еще Ф липсва 206 : Б Ф тл 207 : Ф 8прошае(м) 208 : Ф цн+209 : Ф липсва 210—211 : Ф же бн зіншо(л) 212 : Ф липсва 212—213 : Б съ нбсе бъ 214—215 : Ф народн(л) сна 216 : Б да+ Ф разорилъ 217—218 : Б законь съ Ф зако(н) ншъ 219 : Ф ншъ 220 : Б Ф велнкы(м) 221 : Б Ф чю(д)нымь 222—223 : Б Ф днвнте сл 224—225 : Б Ф липсва 226 : Ф помлнѣе 227 : Б чесо(м) 228 : Б чесо(м) 229 : Ф утве(р)дневъ 230 : Б+тако стон(т) 230—231 : Ф липсва 232 Ф се 233 : Б липсва Ф ва(ш) 234 : Ф ва(м) 235 : Б Ф+доселн 236 : Ф н(ж)+ 237—238 : Ф хощеть народитн сна 239 : Б+за 240 : Б н+Ф а+ 241 : Ф нѣсть 242 : Б та Ф таіа 243 : Ф вер(н)їн 244—250 : Ф липсва 245 : Б незлобнвїн 246 : Б липсва 247—248 : Б гѣ р(ч)е 249—250 : Б смѣрѣщен 251 : Ф естъ 252—256 : Ф ро(д) бѣсу(р)ма(н)скїн агарѣане ту(р)кн татаре 253 : Б постонть 254 : Б w члка 255 : Б липсва